

ISSN 2411-2054

П Р А В О В А Д Е Р Ж А В А

61'2026

Фахове наукове видання

КАТЕГОРІЯ «Б»

CONSTITUTIONAL STATE

61'2026

SCIENTIFIC JOURNAL

Published 4 times a year
Founded in February, 1999

Publishing house
"Helvetica"
2026

ПРАВОВА ДЕРЖАВА

*Лауреат IV Всеукраїнського конкурсу
на краще юридичне видання*

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Виходить 4 рази на рік
Заснований у лютому 1999 р.

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

Засновник – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Редакційна колегія

В. І. Труба – головний редактор,
Н. М. Булат – відповідальний секретар,
С. А. Акімбекова, І. О. Ємець, Г. А. Ільяссова, Р. М. Мінченко, О. О. Нігреєва,
С. І. Перепелиця, Т. В. Степанова, М. О. Стефанчук, Л. М. Токарчук

Establisher – Odesa I. I. Mechnikov National University

Editorial board

V. I. Truba – Editor-in-Chief,
N. M. Bulat – Executive Secretary,
S. A. Akimbekova, I. O. Iemets, G. A. Ilyassova, R. M. Minchenko, O. O. Nihreieva,
S. I. Perepelytsia, T. V. Stepanova, M. O. Stefanchuk, L. M. Tokarchuk

Наказом МОН України № 409 від 17.03.2020 р. науковий журнал
«Правова держава» внесено до КАТЕГОРІЇ «Б» Переліку наукових фахових ви-
дань України у галузі «**Юридичні науки**» за спеціальністю **D8 (081) Право**.

Згідно з Рішенням Національної ради України з питань телебачення
і радіомовлення № 429 від 22.02.2024 р. журнал зареєстрований як друковане
медіа і внесений до **Ресстру суб'єктів у сфері медіа**
з ідентифікатором **R30-02960**.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова (вул. Змієнка Всеволода, буд. 2, м. Одеса, 65082,
rector@onu.edu.ua, тел. (048) 723-52-54).

Мови видання: українська, англійська, німецька.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
(протокол № 9 від 15 травня 2026 р.)

Індексування і реферування:

Google Академія; Index Copernicus International Journals Master List; Відкритий
український індекс наукового цитування (OUCI)

Архівування:

«Наукова періодика України» Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського; Електронний архів-репозитарій ОНУ
імені І. І. Мечникова (e|ONUar)

ЗМІСТ

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

І. В. Коцюбко

СЛУЖБА САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ:
КОНЦЕПЦІЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ..... 7

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

П. П. Білик

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПОДАТКОВОМУ ПРАВІ..... 21

І. О. Кисельов, О. М. Крижановський

МУНІЦИПАЛЬНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ В СИСТЕМІ
СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ .. 30

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

О. О. Пелешок

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ ЗАКОНУ «ПРО МЕДІА»
У ЗМІСТ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТІВ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
У ГАЛУЗІ ЖУРНАЛІСТИКИ 41

В. І. Ямковий, В. В. Анзіна

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЦИФРОВИХ РЕЧЕЙ:
ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ,
КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ 54

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНОЛОГІЯ

Д. В. Муляр

ФАКТОРИ, ЩО ДЕТЕРМІНУЮТЬ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВOPУШЕНЬ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ БАНКІВ 64

CONTENTS

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS

I. V. Kotsiubko

UKRAINE'S SANCTIONS POLICY SERVICE: CONCEPT OF IMPLEMENTATION	7
--	---

FINANCIAL LAW

P. P. Bilyk

LEGAL NATURE AND PURPOSE OF FINANCIAL RESPONSIBILITY IN TAX LAW	21
--	----

I. O. Kyselov, O. M. Kryzhanovskyi

MUNICIPAL FINANCIAL CONTROL AS AN ELEMENT OF CHECKS AND BALANCES: A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF THE LEGISLATION OF UKRAINE AND POLAND	30
---	----

CIVIL LAW AND PROCESS

O. O. Peleshok

IMPLEMENTATION OF THE PROVISIONS OF THE LAW "ON MEDIA" INTO THE CONTENT OF EDUCATIONAL COMPONENTS IN JOURNALISM TRAINING.....	41
---	----

V. I. Yamkovyy, V. V. Anzina

CIVIL LEGAL REGIME OF DIGITAL THINGS: PROBLEMS OF DETERMINING THE LEGAL NATURE, CLASSIFICATION AND PROTECTION OF RIGHTS.....	54
--	----

CRIMINAL LAW; CRIMINOLOGY

D. V. Muliar

FACTORS DETERMINING THE COMMISSION OF CRIMINAL OFFENCES BY BANK OFFICIALS.....	64
---	----

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

DOI <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2026.61.352846>

УДК 347.98:347.952

І. В. Коцюбко, доктор філософії

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Кафедра юстиції

вул. Володимирська, 60, Київ, 01011, Україна

email: i_kotsubko@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-7310-0286>

СЛУЖБА САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: КОНЦЕПЦІЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ

У статті здійснено спробу концептуального обґрунтування виокремлення та законодавчого закріплення правового статусу суб'єкта ініціювання санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб крізь призму висвітлення проблемних аспектів правового статусу суб'єктів, уповноважених на участь у відносинах, пов'язаних із застосуванням цієї санкції, а також формування перспектив розвитку цього правового інституту задля підвищення ефективності його функціонування.

Встановлено, що у справах про стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб суб'єктом ініціювання цієї санкції законодавчо визначено Міністерство юстиції України та наділено його правовим статусом центрального органу виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави таких активів. Констатовано, що значний обсяг завдань Міністерства юстиції України потребує належного упорядкування з метою недопущення переобтяження нетиповими функціями та завданнями, основним серед яких є, передусім, забезпечення реалізації державної правової політики у сфері правозастосовної та правотворчої діяльності, а не санкційної політики.

Доведено потребу у формуванні концептуально обґрунтованої системи суб'єктів у сфері реалізації державної санкційної політики, як елементу механізму функціонування суб'єктів у сфері національної безпеки, задля вирішення низки проблемних аспектів, сформованих актуальною практикою застосування санкцій. Обґрунтовано доцільність запровадження дієвого інструменту захисту національної безпеки і оборони шляхом створення Служби санкційної політики України як центрального органу виконавчої влади із спеціальним статусом у сфері державної санкційної політики. Запропоновано авторське бачення правого статусу цього органу крізь призму виокремлення особливостей його компетенції та переваг створення. Визначено перспективи розвитку цього правового інституту. Запропоновано авторське бачення змін законодавчого регулювання відносин у цій сфері.

Ключові слова: санкції, стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, державна санкційна політика, Вищий антикорупційний суд, Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство юстиції України, Служба санкційної політики України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій юридичній літературі правовий статут Мін'юсту досліджувався, переважно, крізь призму забезпечення формування та реалізації державної правової політики, державної політики у сфері державної реєстрації, організація роботи нотаріату, надання безоплатної правничої допомоги, експертного забезпечення правосуддя, примусового виконання рішень, а також окремих аспектів його повноважень, що було предметом дослідження таких науковців як: О. Марченко [7], Н. Железняк [8], Р. Будецький [9], О. Чудний [10], В. Желінський [11], Х. Кобацька [12] та багатьох інших. Водночас повноваження Мін'юсту у сфері санкційної політики, зокрема як суб'єкта стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, як і інших уповноважених суб'єктів у сфері застосування цієї санкції, не отримали всебічної, належної доктринальної розвідки з огляду на новизну цього правового інституту.

Мета статті полягає у концептуальному обґрунтуванні виокремлення та законодавчого закріплення правового статусу суб'єкта ініціювання санкції у виді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, а також формування перспектив розвитку цього правового інституту задля підвищення ефективності його функціонування.

Виклад основного матеріалу. Дослідження відносин у сфері застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб та правового статусу суб'єктів, уповноважених на участь у цьому процесі, не лише в умовах дії правового режиму воєнного стану, а й поза ним, має важливе значення для цілей забезпечення ефективності актуальної санкційної політики держави та її перспективного розвитку. Законодавчо закріплена послідовність процесу застосування досліджуваної санкції дає можливість виокремити таких уповноважених суб'єктів у цій сфері: 1) Рада національної безпеки і оборони України (далі – РНБО), яка уповноважена ухвалювати Рішення про застосування до фізичної чи юридичної особи санкції у вигляді блокування активів; 2) Президент України, який уповноважений своїм Указом вводити в дію вказане Рішення РНБО; 3) Мін'юст, як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, який за результатами отриманої інформації від органів державної влади та органів місцевого самоврядування та за наявності підстав для застосування цієї санкції, подає позовну заяву до ВАКС про застосування цієї санкції; 4) ВАКС, який за результатами судового розгляду вказаної позовної заяви ухвалює рішення про задоволення позовних вимог повністю або частково щодо застосування вказаної санкції, або про відмову у задоволенні такого позову (ч. 7 ст. 283⁻¹ КАСУ).

Таким чином, до суб'єктів застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, законодавцем віднесено: РНБО, Президента України, Мін'юст, ВАКС, що зумовлює потребу висвітлення їхнього правового статусу крізь призму участі у цьому процесі.

У цьому контексті слід зазначити, що особливу роль у системі забезпечення національної безпеки і оборони України, в тому числі щодо застосування санкцій, відіграє РНБО, яка, згідно з положеннями ч. 1 ст. 107 Конституції України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Цей орган наділений повноваженнями щодо визначення

стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах.

Водночас цей орган не відноситься до жодної з гілок влади, а її правовий статус зумовлює дискусії у науковій юридичній літературі. Так, А. Бабич стверджує, що РНБО як суб'єкт владних повноважень, що відіграє важливу роль у системі державного управління національної безпеки України, повинен бути наділений статусом юридичної особи як самостійний орган державної влади [13, с. 14]. Таку позицію підтримує А. Дашковська, зазначаючи, що РНБО є стратегічним важливим органом щодо формування державної політики у сфері національної безпеки і оборони, обсяг його повноважень у цій сфері виходить за межі консультативно-дорадчого органу, що зумовлює потребу у перегляді його адміністративно-правового статусу [14, с.42-43]. Водночас О. Салазький зазначає, що Рішення РНБО про застосування санкцій є такими, що прийняті не у спосіб, визначений законом, що є порушенням частини 2 статті 19 Конституції України, ба більше, на його думку, такі повноваження РНБО взагалі суперечать нормам статті 124 Конституції України, оскільки свідчать про делегування РНБО функцій суду [15, с.157]. У науково експертному середовищі пропонується також законодавчо закріпити повноваження щодо застосування санкцій за Кабінетом Міністрів України [16, с.169], з чим складно погодитися. На наш погляд, РНБО є повноважним органом у сфері прийняття управлінських рішень з питань національної безпеки і оборони, а його рішення про застосування санкцій, після введення їх в дію Указом Президента України, набувають ознак державно-владного характеру.

У цьому контексті варто зауважити, що Президент України не наділений повноваженнями щодо зміни виду санкцій та строків їх дії, які зазначені у рішенні РНБО, але виключно він легалізує їхнє застосування шляхом введення в дію. З цього приводу А. Бабич зазначає, що рішення РНБО за своїм змістом можна розглядати як пропозиції Президенту України щодо обмеження чи припинення праводносин, що несуть реальну чи потенційну загрозу державним інтересам, а Указ Президента України, яким він вводить рішення в дію є актом, що за свою правовою природою є одним із видів управлінського рішення у сфері національної безпеки [17, с.35-36].

З огляду на вказане, можна дійти висновку, що законодавець наділив Президента України, як суб'єкта забезпечення національної безпеки і оборони країни, такими виключними повноваженнями у сфері національної безпеки і оборони, одночасно закріпивши його персональну відповідальність за прийняття рішень у вказаній сфері.

Наступним етапом у процесі стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб є вжиття заходів щодо виявлення та розшуку активів фізичних та юридичних осіб, зазначених у рішеннях РНБО, якими до них застосовано санкцію у вигляді блокування активів. На вжиття вказаних заходів законодавцем уповноважено Мін'юст, що має статус центрального органу виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. Здійснюючи правовий аналіз законодавства, до таких заходів

можна віднести, зокрема, залучення для виявлення та розшуку таких активів інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які повинні сприяти виявленню та розшуку активів у межах прав та можливостей, наданих їм законодавством, яким унормовано статус і організацію їхньої діяльності. Отримавши інформацію щодо виявлення активів у підсанкційних осіб, Мін'юст перевіряє наявність законодавчо закріплених підстав для звернення із позовною заявою до ВАКС про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів таких осіб.

Водночас, враховуючи значний обсяг завдань та повноважень Мін'юсту у процесі стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, виникає питання об'єктивної спроможності цього органу у ефективному забезпеченні застосування такого виду санкції. Так, правовий статус Мін'юсту закріплений у Положенні, яке затверджено Постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ), відповідно до якого Мін'юст є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ [18]. Запровадження законодавцем правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб стало підставою для ухвалення Постанови КМУ про внесення змін до Положення про Мін'юст, якими на цей орган покладено завдання забезпечення реалізації державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції [19].

Слід зауважити, що відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» міністерство, як один із видів центральних органів виконавчої влади в Україні, покликано забезпечувати формування та реалізацію державної політики в одній чи декількох визначених Кабінетом Міністрів України сферах суспільного та державного життя. До основних завдань міністерства, як органу, що забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох сферах, законодавцем віднесено такі: забезпечення нормативно-правового регулювання; визначення пріоритетних напрямів розвитку; інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики; узагальнення практики застосування законодавства, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку проектів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України на розгляд Президентіві України та Кабінету Міністрів України; забезпечення здійснення соціального діалогу на галузевому рівні; здійснення інших завдань, визначених законами України (ст. 7) [20].

У цьому контексті слід вказати про законопроектні напрацювання, за якими пропонувалося визначити суб'єктом реалізації досліджуваної санкції Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) [21]. Проте, така пропозиція не віднайшла експертної підтримки. Зокрема, у висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на відповідний законопроект зазначалося, що наділення такими повноваженнями НАЗК не узгоджується з положеннями Закону України «Про запобігання корупції» та його спеціальною компетенцією [22]. Таким чином, статусом центрального органу виконавчої, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб було наділено Мін'юст.

нормативно-правова база у сфері національної (державної) безпеки [23, с. 49–50], що заслуговує на підтримку.

Одним із етапів на шляху створення ефективного механізму функціонування суб'єктів у сфері національної безпеки з метою збереження цілісності Української держави, забезпечення її відновлення та подальшого сталого розвитку на засадах демократії, верховенства права, на нашу думку, має стати формування концептуально обґрунтованої системи суб'єктів у сфері реалізації державної санкційної політики.

Необхідність у формуванні концептуально обґрунтованої системи суб'єктів у сфері реалізації державної санкційної політики обумовлена пошуками шляхів вирішення низки проблемних аспектів, сформованих актуальною практикою застосування санкцій відповідно до однойменного Закону України, серед яких дослідники виокремлюють: 1) відсутність чітких критеріїв і неоднозначність щодо підстав застосування санкцій, які створюють ризик політизації цього процесу та можуть призвести до недоречного використання санкційних механізмів; 2) недостатня юридична визначеність термінів, що ускладнює їхню інтерпретацію і може порушувати права суб'єктів, щодо яких застосовуються санкції; 3) недостатня прозорість процедур застосування санкцій і відсутність ефективних механізмів юридичного захисту, що порушує принцип верховенства права і права на справедливий процес; 4) необґрунтоване застосування обмежень, які не мають чіткої юридичної бази, що може призводити до порушення прав суб'єктів і скасування рішень у судовому порядку [24, с. 190].

Цілком поділяємо такі застереги, оскільки під час застосування санкцій, в тому числі у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, подекуди використовуються оціночні судження щодо фактів та обставин, які можуть вказувати на загрозу національній безпеці та обороні країни, які важко належним чином обґрунтувати у рішенні про застосування санкції. Означені обставини зумовлюють обґрунтовані сумніви щодо правомірності такої процедури. У цьому контексті слід зауважити, що судова практика [25] свідчить, зокрема, про те, що у рішенні РНБО про застосування санкцій може бути не зазначено визначених законодавцем підстав для їхнього застосування, що стає підставою для оскарження в подальшому Указу Президента України про введення в дію рішення РНБО про застосування санкцій, оскільки рішення РНБО та її пропозиції про застосування санкцій, які надаються Президенту України, не можуть бути оскаржені, адже РНБО є лише координаційним органом, тому оскарженню підлягають Укази Президента України про введення в дію такого рішення РНБО. З цього приводу у науковій юридичній літературі зазначається про те, що структура та повноваження цього органу свідчить про політичний характер відповідальності РНБО за стан справ у дорученій сфері та необхідність вдосконалення її адміністративно-правового статусу шляхом внесення законодавчих змін про наділення РНБО України статусом юридичної особи як самостійного органу державної влади [17, с. 67].

За таких обставин, на наше бачення, прийняттю усіх рішень РНБО про застосування, зміну та скасування санкцій повинен передувати висновок спеціального уповноваженого органу щодо підставності та доцільності накладення конкретного виду санкції із обґрунтуванням підстав та строку її застосування. Такими повноваженнями доцільно наділити спеціально

Принагідно зауважимо, що однією із законопроектних ініціатив пропонувалось створення Бюро з питань санкційної політики РНБО зі статусом робочого органу, підпорядкованого РНБО, який мав здійснювати супровід її діяльності у питаннях санкційної політики України, зокрема, шляхом реалізації повноважень щодо ведення Єдиного реєстру санкцій, підготовки та надання висновків та звітів на засідання РНБО, здійснення моніторингу у цій сфері [28], однак свого розвитку ця законопроектна ініціатива не віднайшла. Попри це, у розвиток ідеї створення спеціалізованого органу з питань державної санкційної політики з урахуванням функціональних особливостей статусу нещодавно створених органів з назвою «бюро», таких як Національне антикорупційне бюро, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки, які є важливими складниками системи органів правопорядку, вважаємо більш виправданим використати найменування «служба» для спеціалізованого державного органу з питань державної санкційної політики, виходячи із етимології вказаного поняття під яким розуміють «обов'язок, визначений посадою» [29, с. 377], а також поняття «служити», яке вживається, зокрема, як запевнення у відданості, вірності [29, с. 379], що видається цілком виправданим у розрізі здійснення захисту національної безпеки, оборони держави та суспільства, оскільки формування ефективних механізмів захисту національної безпеки і оборони є однією із гарантій збереження суверенітету та територіальної цілісності держави, забезпечення її могутності.

Практичне втілення результатів проведеного дослідження потребуватиме релевантних змін до законодавства України щодо створення *Служби санкційної політики* та визначення її компетенції, у тому числі наділення її правом звернення із позовною заявою про застосування санкції, передбаченої пунктом 1⁻¹ ч. 1 ст. 4 Закону, до уповноваженого суду.

Висновки і пропозиції. Дослідження відносин у сфері застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб та правового статусу суб'єктів, уповноважених на участь у цьому процесі, не лише в умовах дії правового режиму воєнного стану, а й поза ним, має важливе значення для цілей забезпечення ефективності актуальної санкційної політики держави та її перспективного розвитку. Сучасні виклики зумовлюють потребу у зміцненні існуючих механізмів захисту національних інтересів, безпеки, суверенітету та територіальної цілісності держави, зокрема, шляхом формування концептуально обґрунтованої системи суб'єктів у сфері реалізації державної санкційної політики, як елементу механізму функціонування суб'єктів у сфері національної безпеки, задля вирішення низки проблемних аспектів, сформованих актуальною практикою застосування санкцій.

Одним із перспективних напрямів вдосконалення механізму державної санкційної політики вбачається запровадження дієвого інструменту захисту національної безпеки і оборони шляхом створення *Служби санкційної політики України* – центрального органу виконавчої влади із спеціальним статусом у сфері державної санкційної політики, створення якого в цілому буде відповідати легітимній меті застосування санкцій: швидке і оперативне реагування держави щодо забезпечення миру і безпеки країни, захисту національних інтересів, збереження цілісності держави та її громадян. На нашу думку, такий *правовий статус Служби санкційної політики України має бути закріплений в окремому*

19. Pro vnesennia zmin do Polozhennia pro Ministerstvo yustytzii Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.05.2022 No. 635 [On amendments to the Regulation on the Ministry of Justice of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of May 27, 2022 No. 635]. (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2022-%D0%BF#n2> [in Ukrainian].
20. Pro tsentralni orhany vykonavchoi vlady: Zakon Ukrainy vid 17.03.2011 No. 3166-VI [On central executive bodies: Law of Ukraine of March 17, 2011 No. 3166-VI]. (2011). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> [in Ukrainian].
21. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv shchodo pidvyshchennia efektyvnosti sanktsii, poviazanykh z aktyvamy okremykh osib» vid 12.05.2022 No. 2257-IX [Draft Law of Ukraine “On amendments to certain legislative acts regarding increasing the effectiveness of sanctions related to the assets of certain persons” of May 12, 2022 No. 2257-IX]. (2022). <https://itd.rada.gov.ua/31aba106-d24d-44c2-ac29-fb1d41797e5e> [in Ukrainian].
22. Vysnovok Holovnoho naukovy-ekspertnoho upravlinnia na proekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv shchodo pidvyshchennia efektyvnosti sanktsii, poviazanykh z aktyvamy okremykh osib» [Conclusion of the Main Scientific and Expert Department on amendments regarding sanctions effectiveness]. (2022). <https://itd.rada.gov.ua/ca24cebf-75d5-43e5-9ec8-55d75b277adf> [in Ukrainian].
23. Beikun, A. L., Matviets, S. Ya., Chukhrai, I. Yu., & Balanda, O. M. (2023). Vyznachennia problem rozvytku konstytutsiinykh pryntsyviv skladovykh systemy zabezpechennia natsionalnoi bezpeky [Identification of problems in the development of constitutional principles of the national security system]. *Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen [Collection of Scientific Works of the Center for Military Strategic Studies]*, (3), 45–51 [in Ukrainian].
24. Hrynenko, S. O. (2024). Problemy zastosuvannia spetsialnykh ekonomichnykh ta inshykh obmezhuvalnykh zakhodiv (sanktsii) vidpovidno do Zakonu Ukrainy «Pro sanktsii» [Problems of applying sanctions under the Law of Ukraine “On sanctions”]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal [Legal Scientific Electronic Journal]*, (6), 188–191 [in Ukrainian].
25. Rishennia Verkhovnoho Sudu u spravi No. 9901/259/19 vid 18.06.2020 [Decision of the Supreme Court in case No. 9901/259/19 of June 18, 2020]. (2020). <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89977248> [in Ukrainian].
26. Novikov, D. O. (2025). Administratyvno-pravove rehuliuвання sanktsiinoi polityky Ukraini [Administrative and legal regulation of sanctions policy in Ukraine] (Candidate’s thesis). Ternopil [in Ukrainian].
27. Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Rishennia RNBO vid 14.09.2020 [On the National Security Strategy of Ukraine: Decision of the National Security and Defense Council of September 14, 2020]. (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#n2> [in Ukrainian].
28. Proiekt Zakonu Ukrainy pro zasady sanktsiinoi polityky Ukrainy vid 02.03.2021 No. 5191 [Draft Law of Ukraine on the principles of sanctions policy of Ukraine of March 2, 2021 No. 5191]. (2021). http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71291 [in Ukrainian].
29. Bilodid, I. K. (Ed.). (1970–1980). Slovnyk ukraïnskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language] (Vol. 9). Naukova dumka.

Дата надходження: 18.03.2026

Дата прийняття до друку: 10.04.2026

Дата публікації: 29.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY-NC 4.0

I. V. Kotsiubko, PhD

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Department of Justice

20 Volodymyrska St, Kyiv, 01011, Ukraine

email: i_kotsubko@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-7310-0286>

UKRAINE'S SANCTIONS POLICY SERVICE: CONCEPT OF IMPLEMENTATION

Summary

The article attempts to provide a conceptual justification for distinguishing and legislatively establishing the legal status of the entity initiating sanctions in the form of confiscation of the assets of sanctioned persons for the benefit of the state through the prism of highlighting problematic aspects of the legal status of entities authorised to participate in relations related to the application of this sanction, as well as the formation of prospects for the development of this legal institution in order to improve its effectiveness.

The dialectical method of scientific cognition was taken as a basis, which made it possible to objectively assess the current state of legal regulation of the institution of confiscation of assets of sanctioned persons to the state. The formal-logical method was also used, which made it possible to analyse the norms of Ukrainian legislation regarding the powers of entities authorised by the legislator to initiate sanctions in the form of the confiscation of assets of sanctioned persons for the benefit of the state and their legal status.

It has been established that in cases concerning the recovery of assets of sanctioned persons for the state, the Ministry of Justice of Ukraine is legally designated as the entity initiating this sanction and is vested with the legal status of a central executive body responsible for implementing state policy in the field of recovering such assets for the state. It has been established that a significant number of tasks of the Ministry of Justice of Ukraine need to be properly streamlined in order to avoid overloading it with atypical functions and tasks, the main ones being, first and foremost, ensuring the implementation of state legal policy in the field of law enforcement and law-making activities, rather than sanctions policy.

The need to form a conceptually sound system of entities in the field of state sanctions policy implementation as an element of the mechanism of functioning of entities in the field of national security has been proven in order to resolve a number of problematic aspects formed by the current practice of applying sanctions. The expediency of introducing an effective instrument for the protection of national security and defence by creating the Sanctions Policy Service of Ukraine as a central executive body with special status in the field of state sanctions policy is substantiated. The author's vision of the legal status of this body is proposed through the prism of highlighting the peculiarities of its competence and the advantages of its creation. The prospects for the development of this legal institution are determined. The author's vision of changes in the legislative regulation of relations in this sphere is proposed.

Keywords: sanctions, recovery of assets of sanctioned persons to the state, State Sanctions Policy, High Anti-Corruption Court, National Security and Defence Council of Ukraine, Ministry of Justice of Ukraine, Ukraine's sanctions policy service.

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2026.61.359471>

УДК 342.9:347.73

П. П. Білик, кандидат юридичних наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра адміністративного та господарського права
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65068, Україна
e-mail: pasha.bilik@ukr.net
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2651-4742>

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПОДАТКОВОМУ ПРАВІ

В статті зроблено спробу дослідити трансформовану у 2020 році внесеними змінами та доповненнями до Податкового кодексу України концепцію відповідальності за вчинення протиправного, винного (у випадках, прямо передбачених цим Кодексом) діяння (дія чи бездіяльність) платника податку (в тому числі осіб, прирівняних до нього), контролюючих органів та/або їх посадових (службових) осіб, інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених Податковим кодексом. Загальнотеоретична правова наука, звертаючи увагу на види юридичної відповідальності, приділяє увагу галузевому її поділу на конституційну, кримінальну, адміністративну та цивільно-правову. Часом також йдеться про дисциплінарну та матеріальну відповідальність із їх специфікою та метою застосування. Про фінансову відповідальність взагалі загальнотеоретичною правовою наукою, та й галузевими її відлуннями не згадується. Втім, текст Податкового кодексу прямо вказує на можливість притягнення до такої відповідальності (фінансової відповідальності) платників податків, податкових агентів, а також інших суб'єктів за вчинення податкових правопорушень. Фінансова відповідальність розглядається з позиції її застосування, як гарантії виконання зобов'язаними особами в податкових правовідносинах їх юридичних обов'язків, зважаючи на розуміння податкових правовідносин, як відносин адміністративних зобов'язань, в межах яких поведінка кожної сторони — і платників податків, і контролюючих органів — підлягає імперативному владному регулюванню для досягнення спільної публічної мети — формування доходів бюджетів через податкові надходження.

Ключові слова: податкове право, податкові правовідносини, відносини адміністративних зобов'язань, юридична відповідальність, фінансова відповідальність, контролюючі органи, публічне адміністрування, адміністрування податків, норми права, норми фінансового права.

Постановка проблеми: до певного часу, поки відповідні зміни та доповнення не були внесені до тексту Глави 11 Податкового кодексу України, велика кількість питань притягнення осіб до відповідальності за вчинення порушення податкового законодавства створювали ситуацію правової аномалії, яка вимагала вирішення. Сучасний зміст Глави «Відповідальність» свідчить про початок впровадження в податкове законодавство демократичних

людиноорієнтованих та публічно-сервісних засад, як того вимагає система публічного адміністрування, одним із напрямків якої є (чи має стати) адміністрування податків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри певну активність науковців у питаннях відповідальності за порушення норм податкового законодавства, переважна більшість проблем правозастосування у цій частині законодавчого простору залишається поза увагою авторів. Для налагодження ефективного та внутрішньо несуперечливого механізму правозастосування у питаннях фінансової відповідальності за податкові правопорушення, є потреба в науковому опрацюванні того, що вже впроваджене на рівні законодавства, його оцінювання з позиції ефективності і результативності і передбачення можливостей подальшого вдосконалення.

Мета статті полягає у визначенні правової природи, сутності і призначення фінансової відповідальності з огляду її використання як засобу забезпечення належного виконання юридичних обов'язків учасниками податкових правовідносин.

Виклад основного матеріалу. За свідченням теорії держави і права, об'єктивному праву властивими є наступні ознаки: загальнообов'язковий, формально-визначений характер, спрямованість на регулювання суспільних відносин, системність, нормативність, державно-владний характер встановлення і забезпеченість до належного додержання силою державного примусу. Ці ознаки науковцями тлумачаться у різний термінологічний спосіб, але це суттєво не змінює обсягу і сутності ознак права, як найвагомішого регулятора суспільних відносин в державно організованому просторі.

Так, зокрема, М.В. Цвік та О.В. Петришин серед юридичних ознак права виділяють: «...нормативність, системність, формальну визначеність, обов'язковість, примусовість» [1, с. 149–151], відповідність «...визнаній в суспільстві мірі справедливості, свободи та рівності; є регулятором суспільних відносин; встановлюється чи санкціонується (офіційно схвалюється) державою або іншим уповноваженим суб'єктом правотворчості в чітко визначеному порядку; має нормативний характер; є формально визначеним; має обов'язковий характер; – забезпечується державою або іншим уповноваженим суб'єктом, включаючи можливість застосування державного примусу» [2, с. 116–118] – такі ознаки права виділені в підручнику, авторами якого є Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Заяць та ін. О.Ф. Скакун зазначає стосовно ознак права наступне: «право є мірою свободи та рівності людей, установленою державою таким чином, щоб свобода одного не обмежувала свободи іншого. Нормативністю права до суспільного життя вносяться істотні елементи єдності, рівності, принципової однаковості — право виступає як загальний масштаб, міра (регулятор) поведінки людей. Формальна визначеність права означає чіткість, однозначність, стислість формальних правових приписів, виражених у законах, указах, постановах тощо. Системність права полягає в тому, що право — це не просто сукупність принципів і норм, а їх система, де всі елементи пов'язані та узгоджені. Системність вноситься до права законодавством. Вольовий характер права, вираження в ньому суспільних, групових і індивідуальних інтересів означає, що в праві проявляється та

втілюється воля, змістом якої є інтерес. Загальнообов'язковість, загальність праву надає те, що в ньому виражаються узгоджені інтереси учасників регульованих відносин, що воно має нормативний характер. Державна забезпеченість, гарантованість права, аж до примусу, свідчить про те, що державна влада, держава в цілому підтримує загальні правила, які визнаються державою правовими» [3, с. 217–219]. Загалом огляд наукових і навчальних джерел із теорії держави та права засвідчує певну одностайність та позадискусійний характер обсягу ознак права в його об'єктивному розумінні та їх сутнісне навантаження. Ці ознаки в своїй сукупності надають об'єктивному праву характер найпотужнішого серед усіх соціальних норм регулятора поведінки людей у взаєминах на осях «людина-людина, «людина-колектив людей», «людина-суспільство» та «людина-держава». Метою реалізації приписів об'єктивного права є створення такого соціально-правового простору, у якому кожний учасник суспільних відносин матиме гарантовану державною владною діяльністю можливість реалізувати свої суб'єктивні права і свободи найповніше без завдання шкоди правам і свободам інших учасників суспільних відносин. Така конструкція передбачає необхідність загальної правомірної поведінки всіх учасників правовідносин, чия поведінка потрапляє під регулятивний вплив норм права, що рівною мірою стосується порядку реалізації суб'єктивних прав виключно в межах, визначених правомірними нормами права, та порядку належного виконання юридичних обов'язків. Таке розуміння приводить нас до усвідомлення, що кожна норма права для її належної реалізації забезпечується можливістю застосування до осіб, чия поведінка є протиправною, заходів державного примусу у вигляді притягнення правопорушників до юридичної відповідальності. Як доречно зазначено стосовно норми права, «...це правило поведінки, здійснення якого забезпечується державою. З одного боку, вона створює реальні умови і засоби, що сприяють безперешкодному добровільному здійсненню відповідними суб'єктами сформульованих у нормі права зразків поведінки, а з іншого – застосовує засоби заохочення, переконання та примусу до бажаної поведінки, а також передбачає можливість застосування відповідних юридичних санкцій. Можливість застосування при цьому державного примусу є певною гарантією належної реалізації правової норми» [4, с. 183]. Без забезпечення норми права до належного виконання чи додержання силою державного примусу, всі інші ознаки, на наше переконання, втрачають своє значення і не реалізуються правовою нормою в процесі її життєдіяльності. Значить – можливість притягнення особи, чия поведінка є неправомірною, до юридичної відповідальності є гарантією норми права, як загальнообов'язкового, формально-визначеного, встановленого державою та спрямованого на регулювання суспільних відносин, правила поведінки.

Л.І. Каленіченко пропонує таке визначення юридичної відповідальності: «...Юридична відповідальність як форма державно-правового примусу – це передбачені нормами права та здійснювані у процесуальній формі спеціально уповноваженими суб'єктами заходи негативного характеру, які застосовуються до суб'єкта правопорушення за умови наявності необхідних підстав» [5, с. 16], водночас вказуючи, що до розуміння юридичної відповідальності в науці сформувалося кілька підходів, які не виключають один одного – розгляд

її, як явища об'єктивного права, як елемента змісту правовідносин і як форми державно-правового примусу. Ми, в свою чергу, маємо намір констатувати, що відповідно до будь-якого з цих підходів сутність юридичної відповідальності, як засобу примусового забезпечення належного виконання і додержання приписів правових норм, не змінюється – особа, чия поведінка є протиправною, у випадку визнання такої особи правопорушником, примусово притягається до зазнання негативних позбавлень особистого, майнового чи організаційного характеру, чим є негативна юридико-примусова реакція держави на скоєне правопорушення. «...Державний примус забезпечує охорону та безумовне виконання норм права, бо саме санкції норм є тією силою, яка стримує або попереджує в майбутньому правопорушення» – зазначає А.С.Дубовой [6, с. 22].

Середфункційюридичноївідповідальностінаукапропонуєвирізнятинаступні: «...регулятивна функція юридичної відповідальності, – охоронна функція спрямована на захист позитивних суспільних відносин шляхом нормативно встановлених механізмів притягнення винних осіб до відповідальності у разі порушення норм права; – каральна функція – напрям правового впливу на суб'єктів правопорушення, що відповідає принципам юридичної відповідальності і полягає в осуді, позбавленні особистісного та майнового характеру; а також виховна (превентивна) поновлювальна та заохочувальна (стимулювальна) функція» [7, с. 265–266]. Ми в цьому сенсі сперечатися не маємо наміру, втім, хотілося б особливий наголос зробити на тому, що попри значну вагу каральної функції юридичної відповідальності, її варто розглядати, як похідну, як функцію убезпечення соціуму від протиправної поведінки правопорушника чи злочинця і не допущення скоєння протиправних діянь як ним самим, так і всіма іншими правосвідомими приватними особами та посадовими особами і службовцями державної служби. У демократичному, орієнтованому на становлення публічно-сервісних засад публічного адміністрування, людиноорієнтованому державно-правовому просторі, каральна функція переважно має належати кримінальній відповідальності і, частково, адміністративній. Всі інші галузеві відлуння юридичної відповідальності мають першочергово виконувати функцію правопоновлення – приведення, за можливістю, стан суспільних відносин (формальний і матеріальний) у такий, який був їм характерний до скоєння протиправного діяння. На приклад, відшкодування шкоди, завданої деліктом в цивільно-правовому просторі або покладання зобов'язання на адміністративний орган усунути негативні наслідки, відшкодувати матеріальну шкоду, заподіяну протиправним адміністративним актом, дією або бездіяльністю адміністративного органу, у порядку, визначеному законом – у адміністративно-процедурних відносинах. Ми відстоюємо позицію, що юридична відповідальність своєю каральною функцією не досягне своєї основної мети – вона призначена забезпечити належний стан суспільних відносин відповідно до приписів норм права. Покладання на правопорушника позбавлень, як кари за вчинене, не є гарантією і не є підставою налагодження відповідного впорядкованого стану суспільних відносин – вони вже відчули на собі деструкцію, яку інститутом юридичної відповідальності можливо ліквідувати.

Правовий інститут податкового права у фінансово-правові науки нашої країни завжди характеризувався найвищим ступенем імперативності, виходячи із

сутності та призначення податків, як обов'язкових платежів фіскального характеру і основного напрямку формування доходів державного та місцевих бюджетів.

Так, зокрема, Л. Герасименко та Л. Козаченко зазначають: «...Імперативні норми податкового права зобов'язують платників податків жорстко дотримуватись виконання вимог податкового законодавства і не допускати будь-яких змін за згодою платників податків та податкових органів. Метод податкового права є фінансово-правовим і передбачає використання імперативних норм (йдеться про безумовний характер імперативності)» [8, с. 23], а І.М. Бондаренко, О. О. Головашевич, М. І. Дамірчиєв та ін. зазначають: «...Держава, закріплюючи вимоги щодо досягнення першочергових потреб (формування коштів для забезпечення виконання державних функцій), встановлює чіткі межі поведінки підлеглих суб'єктів. Таким чином, обов'язок сплати податку опосередковано правом вимагати його сплати і контролювати його. Певна свобода підлеглих суб'єктів (платників) можлива лише в рамках, обмежених імперативними приписами» [9, с. 6]. Ми не заперечуємо необхідність використання імперативного методу в механізмі правового регулювання податкових правовідносин, але наполягаємо на певному зміщенні пріоритетів у питаннях «зобов'язана особа – держава – право вимагати і контролювати».

Хотілося б зазначити, що податкове право, будучи публічно-правовою галуззю (правовим інститутом за твердженнями інших дослідників) права і законодавства, не може не відчувати на собі тих позитивних зрушень демократичного, людиноорієнтованого та публічно-сервісного характеру, які властиві всім без виключення суспільним відносинам в публічно-правовому просторі – саме завдяки їм управлінська праця публічних адміністрацій перебудовується в бік її пристосування до встановлених Конституцією засад визнання людини, її прав і свобод вищою соціальною цінністю, того факту, що саме права і свободи людини мають визначати зміст і спрямованість діяльності держави (податково-правова сфера, на наше переконання не може становити виключення з цього загального правила), а утвердження і забезпечення прав і свобод людини становить основний обов'язок держави, який реалізується через управлінську діяльність органів і посадових осіб публічного адміністрування (виконавчої влади і місцевого самоврядування). Більше того, така управлінська діяльність повинна мати на меті не стільки контроль і нагляд за виконанням зобов'язаними особами їх юридичних обов'язків, скільки забезпечення умов, необхідних для належного виконання таких обов'язків, щоб їх виконання не мало характер подолання нормативних і організаційних перешкод.

В.К. Колпаков увів у науковий обіг термін «відносини адміністративних зобов'язань», визнавши цю адміністративно-правову категорію системоутворюючим чинником для предмета адміністративного права [10, с. 102]. Автор до складу таких відносин включає: «...відносини публічного управління, відносини адміністративних послуг, відносини відповідальності публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність, відносини відповідальності за порушення встановленого порядку і правил» [10, с. 102]. Як бачимо, враховуючи сутність управлінської діяльності контролюючих органів та їх територіальних органів, які реалізують державну податкову політику і державну митну політику, яка має всі ознаки публічного адміністрування, застосування до неї категорії «відносини

адміністративних зобов'язань» не містить жодних заперечень і перешкод. Дійсно, мета сплати податків – забезпечення формування доходів бюджетів відповідно до статті 9 Бюджетного кодексу України, де податкові надходження визначені першим розділом класифікації доходів бюджету. Ця мета досягається через, на наше переконання, спільну співпрацю платників податків і контролюючих органів, де останні не просто управлені вимагати від платника належного виконання податкового обов'язку і здійснювати контроль за належністю його виконання, а переважно здійснювати адміністрування податків – у розумінні створення відповідних, заснованих на приписах податкового законодавства, організаційних умов, наявність яких спрямована на усунення будь-яких перешкод у справі виконання платником податку податкового обов'язку – від стати на облік у контролюючих органах до сплачувати податки та збори в строки та у розмірах, встановлених податковим законодавством і законодавством з питань митної справи. Подив викликає позиція законодавця, який не звернув досі уваги на факт, що органи, які уповноважені здійснювати адміністрування податків, у межах якого позитивна юридично-значуща діяльність стосовно правового і організаційного супроводу належного виконання податкового обов'язку платниками податків, до того ж здійснювана з врахуванням вимог законодавства про адміністративну процедуру та адміністративні послуги, посідає переважний обсяг, все іще мають статус контролюючих органів та органів стягнення. Ми відстоюємо позицію, що такі органи маючи об'єктивно призначення органів податкового адміністрування, не можуть відобразитися в законодавстві, як органи, основним призначенням яких є контроль за додержанням податкового і митного законодавства і стягнення (примусова діяльність), а не справляння податків та інших платежів фіскального характеру. Податкове законодавство є настільки складним і багатоваріативним, що попри принцип доступності (податок має бути зрозумілим як платнику, так і всякому іншому), що навіть інститутом представництва всі складності виконання податкового обов'язку не можуть бути усунені. Тому єдиним фактором, який сприяє належному виконанню податкового обов'язку платником – пересічною приватною особою вбачаємо не в контролі і примусовому стягненні сум грошових зобов'язань, а в відповідному вимогам чинного законодавства податковому адмініструванні.

Одним із свідчень початку перебудови сучасного податкового законодавства в бік публічно-адміністративних засад є певні трансформації у Главі 11 Податкового кодексу «Відповідальність». Зрозуміло, що у адміністративній та кримінальній відповідальності за порушення норм податкового законодавства ці трансформаційні зрушення не знайдуть свого сутнісного відображення – вони належним чином віддзеркалені фінансовою відповідальністю. Тут можна повністю погодитися із твердженням А.Літвінцевої, «...Фінансова відповідальність за порушення податкового законодавства володіє специфічними матеріально-правовими і процесуальними ознаками, закріпленими в нормативно-правових актах податкового законодавства, метою якої є відновлення правопорядку у сфері справляння податків та зборів шляхом застосування до порушника фінансово-правових санкцій» [11, с. 153], звертаючи увагу на правовідновлення, як мету відповідальності в податковому праві.

Висновки і пропозиції. Одним із реальних свідчень початку перебудови сучасного податкового законодавства в бік публічно-адміністративних засад є певні трансформації у Главі 11 Податкового кодексу «Відповідальність». Якщо у фактично скоєному платником податків чи його представником, податковим агентом чи посадовою особою контролюючого органу є ознаки складу адміністративного правопорушення чи злочину, то адміністративна чи відповідно кримінальна відповідальність матимуть переважно мету – покарання, превенцію, виховання і усунення причин і умов скоєння правопорушення чи злочину. В податкових правопорушеннях – протиправних, винних (у випадках, прямо передбачених цим Кодексом) діяннях (дія чи бездіяльності) платника податку (в тому числі осіб, прирівняних до нього), контролюючих органів та/або їх посадових (службових) осіб, реакцією держави на які є застосування заходів фінансової відповідальності, метою реагування є переважно правовідновлення – відповідний бюджет має отримати суми грошових зобов'язань, на які його показники було розраховано, а також ті навантаження, які є додатковими до цих сум через їх невчасне отримання відповідним бюджетом (це стосується податкових правопорушень, які привели чи можуть привести до неналежного виконання платником податків податкового обов'язку в вигляді обчислення і сплати податку). Функція покарання переважно властива фінансовим (штрафним) санкціям за податкові правопорушення, які посягають на встановлений порядок управління (статті 117-123¹ Податкового кодексу), але вона не є метою введення до законодавчого обігу категорії «фінансова відповідальність», а навпаки, аналітичне опрацювання положень про відповідальність платників податків, податкових агенти, а також інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених Податковим кодексом за вчинення податкових правопорушень, свідчить про початок впровадження в податково-правове середовище (як наукове, так і законодавче) засад публічно-сервісної та людиноорієнтованої держави, навіть попри переважне регулювання поведінки платників податків і органів їх справляння і стягнення за допомогою суворо імперативного методу. Це свідчить про наближення процесу демократизації і впровадження конституційних цінностей навіть в те законодавство, яке зазвичай характеризується, як переважно імперативне, де взагалі на перший погляд не може бути взаємних зобов'язань сторін.

Список використаної літератури

1. Загальна теорія держави і права : [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків. 2009. 584 с.
2. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К., 2017. 320 с.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків, 2001. 656 с.
4. Теорія держави та права України: підручник для курсантів та студентів вищих навч. закл. / О. М. Бандурка, М. Ю. Бурдін, О. М. Головка та ін. Харків, 2018. 436 с.
5. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність: поняття, ознаки. *Держава та регіони*. 2020. № 1 (67). Т. 1. С. 12–17.
6. Дубовой А., С., Загребельна Н. А. Теоретичні аспекти визначення змісту юридичної відповідальності в системі права. *Legal Bulletin*, 2023. № 8. С. 17–23.

7. Теорія держави і права : навчальний посібник / С. К. Бостан, С. Д. Гусарев, Н. М. Пархоменко та ін. Київ, 2013. 348 с.
8. Податкове право : курс лекцій / за ред. Лариси Герасименко та Ганни Козаченко. Київ, 2022. 194 с.
9. Податкове право : посіб. для підгот. до іспитів / І. М. Бондаренко, О. О. Головашевич, М. І. Дамірчійєв та ін. ; за ред. О. О. Головашевича. Харків, 2018. 222 с.
10. Колпаков В.К. Адміністративно-правові відносини: поняття та види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2013. № 1. С. 101–104.
11. Літвінцева А. Фінансова відповідальність за порушення податкового законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 150–154.

References

1. Tsvik, M. V., Petryshyn, O. V., Avramenko, L. V., et al. (2009). *Zahalna teoriia derzhavy i prava* [General theory of state and law]. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Bilozorov, Ye. V., Vlasenko, V. P., Horova, O. B., Zavalnyi, A. M., Zaiats, N. V., et al. (2017). *Teoriia derzhavy ta prava* [Theory of state and law]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Skakun, O. F. (2001). *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of state and law]. Kharkiv [in Ukrainian].
4. Bandurka, O. M., Burdin, M. Yu., Holovko, O. M., et al. (2018). *Teoriia derzhavy ta prava Ukrainy* [Theory of state and law of Ukraine]. Kharkiv [in Ukrainian].
5. Kalienichenko, L. I. (2020). Yurydychna vidpovidalnist: poniattia, oznaky [Legal liability: concept and features]. *Derzhava ta rehiony* [State and regions], 1(67), 12–17 [in Ukrainian].
6. Dubovoi, A. S., & Zahrebelna, N. A. (2023). Teoretychni aspekty vyznachennia zmistu yurydychnoi vidpovidalnosti v systemi prava [Theoretical aspects of defining the content of legal liability in the legal system]. *Legal Bulletin* [Legal Bulletin], (8), 17–23 [in Ukrainian].
7. Bostan, S. K., Husariev, S. D., Parkhomenko, N. M., et al. (2013). *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of state and law]. Kyiv [in Ukrainian].
8. Herasymenko, L., & Kozachenko, H. (Eds.). (2022). *Podatkove pravo* [Tax law]. Kyiv [in Ukrainian].
9. Bondarenko, I. M., Holovashevych, O. O., Damirchiiev, M. I., et al. (2018). *Podatkove pravo* [Tax law]. Kharkiv [in Ukrainian].
10. Kolpakov, V. K. (2013). Administratyvno-pravovi vidnosyny: poniattia ta vydy [Administrative-legal relations: concept and types]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal* [Legal scientific electronic journal], (1), 101–104 [in Ukrainian].
11. Litvintseva, A. (2016). Finansova vidpovidalnist za porushennia podatkovoho zakonodavstva [Financial liability for violation of tax legislation]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo* [Entrepreneurship, economy and law], (6), 150–154 [in Ukrainian].

Дата надходження: 17.03.2026

Дата прийняття до друку: 12.04.2026

Дата публікації: 29.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY-NC 4.0

P. P. Bilyk, Candidate of Juridical Science, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University
Department of Administrative and Commercial Law
24/26 Frantsuzkyi Blvd, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: pasha.bilik@ukr.net
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2651-4742>

LEGAL NATURE AND PURPOSE OF FINANCIAL RESPONSIBILITY IN TAX LAW

Summary

An attempt is made in the article to investigate the concept of responsibility for the commission of an illegal, culpable (in cases directly provided by this Code) act (action or inaction) of a taxpayer (including persons equated to him), control bodies and/or their officials (officials), other subjects in cases directly provided for by the Tax Code, transformed by the amendments and additions to the Tax Code of Ukraine in 2020. General theoretical legal science, paying attention to the types of legal responsibility, pays attention to its sectoral division into constitutional, criminal, administrative and civil law. Sometimes it is also about disciplinary and material responsibility with their specificity and purpose of application. Financial responsibility is generally not mentioned by general theoretical legal science, and by its branch echoes. However, the text of the Tax Code directly indicates the possibility of bringing such responsibility (financial responsibility) to taxpayers, tax agents, as well as other entities for committing tax offenses. Financial responsibility is considered from the point of view of its application, as a guarantee of the fulfillment of their legal obligations by the obliged persons in tax legal relations, taking into account the understanding of tax legal relations as relations of administrative obligations, within the limits of which the behavior of each party — both taxpayers and control bodies — is subject to imperative government regulation in order to achieve a common public goal — the formation of budget revenues through tax revenues.

Keywords: tax law, tax legal relations, relations of administrative obligations, legal responsibility, financial responsibility, control bodies, public administration, tax administration, rules of law, rules of financial law.

DOI <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2026.61.359472>

УДК 342.5:336.1:352

І. О. Кисельов, кандидат юридичних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Кафедра права
вул. Гетьманська, 20, Мелітополь, Запорізька область, 72300
e-mail: law.reserch@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3200-6576>

О. М. Крижановський, доктор психологічних наук, професор,
кандидат юридичних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Кафедра психології
вул. Гетьманська, 20, Мелітополь, Запорізька область, 72300
e-mail: lech70708@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5358-9758>

МУНІЦИПАЛЬНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ В СИСТЕМІ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті проведено порівняльно-правовий аналіз муніципального фінансового контролю як невід’ємного елемента системи стримувань і противаг в Україні та Польщі. На основі аналізу нормативно-правової бази та судової практики висвітлено роль фінансового нагляду у забезпеченні балансу між державною вертикаллю та автономією громад. Особливу увагу приділено правовим позиціям Конституційного Суду України щодо меж втручання держави у місцеві фінанси та досвіду діяльності Регіональних розрахункових палат Польщі. Дослідження правової природи санкцій та процедур оскарження дозволило виявити переваги європейської моделі контролю, яка базується на пріоритеті законності над доцільністю, превентивності нагляду та партнерській взаємодії між рівнями влади.

Метою статті є розробка концептуальних напрямів модернізації українського законодавства для зміцнення фінансової автономії громад у системі публічної влади. Завданнями дослідження є аналіз сутності фінансових стримувань, вивчення правового статусу контролюючих органів, порівняння каральної та стимулюючої моделей нагляду, а також обґрунтування пропозицій щодо децентралізації інституту аудиту. У роботі підкреслюється, що ефективна система контролю має не лише запобігати порушенням, а й сприяти інвестиційній привабливості регіонів через прозоре управління муніципальним боргом та борговими інструментами.

Враховуючи виклики воєнного стану та майбутнє відновлення, стаття обґрунтовує необхідність переходу від жорсткого адміністративного тиску до моделі «фінансового оздоровлення» та консультаційного аудиту. Такий підхід, що відповідає духу європейської децентралізації та принципу субсидіарності, дозволить гармонізувати національне право із стандартами ЄС. Це забезпечить створення дієвого механізму судового захисту прав місцевого самоврядування та підвищить стійкість фінансової системи України в умовах трансформації національного конституціоналізму.

Ключові слова: муніципальний фінансовий контроль, система стримувань і противаг, фінансова автономія, місцеве самоврядування, порівняльно-правовий аналіз, Польща, Україна, субсидіарність, фінансове оздоровлення, судова влада.

Постановка проблеми. Сучасні процеси децентралізації публічної влади в Україні зумовлюють необхідність глибокого переосмислення механізмів, що забезпечують фінансову стійкість територіальних громад. Розширення доходної бази та повноважень органів місцевого самоврядування має супроводжуватися розбудовою ефективної системи зовнішнього та внутрішнього контролю. Це викликано потребою гарантування законності використання публічних ресурсів за умови збереження конституційного принципу муніципальної автономії. У зв'язку з цим особливої ваги набуває пошук балансу між державним наглядом та правом громад на самостійне управління власними фінансами.

Фінансовий контроль слід розглядати не лише як технічну процедуру перевірки руху бюджетних коштів, а як фундаментальний правовий інститут у системі демократичного врядування. Він виступає гарантом захисту інтересів як держави, так і територіальної громади, запобігаючи зловживанням та неефективному розподілу ресурсів. Без чітко визначеної правової межі такого контролю виникає ризик трансформації нагляду у надмірне адміністративне втручання в справи місцевого самоврядування. Саме тому теоретичне обґрунтування концепції стримувань і противаг у фінансовій сфері є критично важливим для стабільності конституційного ладу.

Тематика дослідження актуалізується також і з огляду на євроінтеграційні зобов'язання України, що вимагають гармонізації національного законодавства зі стандартами Європейського Союзу. Зокрема Європейська хартія місцевого самоврядування [3] визначає чіткі межі адміністративного нагляду за діяльністю місцевих влад. Порівняльно-правовий аналіз досвіду країн ЄС, насамперед Республіки Польща, дозволяє, на нашу думку, сформувати оптимальну модель системи фінансових стримувань. Такий підхід сприятиме не лише підвищенню прозорості муніципальних фінансів, але й зміцненню правової захищеності місцевих громад від свавілля центральних органів влади.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання правового статусу місцевого самоврядування, фінансової автономії громад та механізмів державного контролю неодноразово ставали об'єктом прискіпливої уваги українських вчених. Теоретико-правові та практичні аспекти фінансової децентралізації, а також проблеми нагляду та судового захисту муніципальних прав розглядалися у працях О. Мошак, О. Квасниці, Р. Титикала, І. Данчевської, а також у дослідженнях Є. Ананьєвої, О. Антонюк, Г. Возняк, Н. Волкової, В. Гордієнко, М. Вуйчика, М. Гірняка, С. Дяченко, В. Мамонової, І. Цимбалюк та інших науковців.

Проте незважаючи на значний масив наукових напрацювань, питання муніципального фінансового контролю саме як елемента системи стримувань і противаг залишається недостатньо висвітленим. Більшість робіт акцентують увагу на економічній ефективності децентралізації, залишаючи поза увагою правові запобіжники проти адміністративного свавілля. Крім того, відчувається брак актуальних порівняльно-правових досліджень, які б аналізували досвід

Республіки Польща не лише в контексті доходів громад, а й у розрізі діяльності незалежних інституцій фінансового контролю та специфіки судового захисту муніципальної автономії в умовах сучасних викликів.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є проведення комплексного порівняльно-правового аналізу функціонування муніципального фінансового контролю як інструменту в системі стримувань і противаг в Україні та Польщі, а також обґрунтування пропозицій щодо модернізації українського законодавства для забезпечення балансу між державним наглядом та фінансовою автономією громад. Завдання дослідження полягають у наступному: з'ясувати правову природу муніципального фінансового контролю в контексті принципу субсидіарності та поділу влад; проаналізувати правові позиції Конституційного Суду України щодо встановлення меж фінансового втручання держави у справи місцевого самоврядування; здійснити порівняльне вивчення інституційної структури та повноважень органів фінансового нагляду України та Республіки Польща; дослідити правову природу санкцій за порушення бюджетного законодавства та механізми судового захисту прав територіальних громад; розробити науково обґрунтовані пропозиції модернізації українського законодавства для забезпечення балансу між державним наглядом та фінансовою автономією громад.

Виклад основного матеріалу. Фінансова незалежність місцевого самоврядування є одним із наріжних каменів конституційного устрою будь-якої сучасної правової держави. Відповідно до ст. 142 Конституції України [6] матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів та інші ресурси. Водночас ефективне функціонування місцевого самоврядування визначається не стільки обсягами переданих йому повноважень, скільки рівнем їх фінансового забезпечення, тобто можливостями формування й вільного розпорядження фінансовими ресурсами [4, с. 108].

Юридична наука розрізняє кілька видів муніципальної автономії, серед яких саме фінансова є найбільш вразливою до зовнішніх впливів. Вона передбачає право органів місцевого самоврядування самостійно визначати напрями використання фінансових ресурсів у межах, визначених законом. Проте реалізація цього права потребує системи стримувань, які б запобігали фінансовим правопорушенням. Варто наголосити, що матеріально-фінансова самостійність місцевого самоврядування – це законодавчо визначене право суб'єкта самостійно приймати рішення та нести відповідальність за їх результат [13, с. 18]. Поряд із цим важливо розуміти, що будь-яке обмеження фінансової свободи громад має бути пропорційним та обґрунтованим суспільними інтересами.

У контексті принципу субсидіарності держава має втручатися в діяльність органів місцевого самоврядування лише тоді, коли цілі запланованої дії не можуть бути досягнуті на місцевому рівні. Утвердження зазначеного принципу є одним із ключових етапів приведення місцевого самоврядування України у відповідність до європейських стандартів [8]. Фінансовий контроль у цьому випадку виступає як механізм перевірки відповідності муніципальної діяльності загальнодержавним інтересам. Водночас конституційна природа місцевого самоврядування вимагає, щоб такий контроль обмежувався лише перевіркою законності рішень.

Європейська хартія місцевого самоврядування встановлює, що будь-який адміністративний нагляд за органами місцевого самоврядування має бути спрямований лише на забезпечення дотримання закону. Щодо завдань, які делегуються місцевим владам центральним урядом, нагляд може включати і контроль за доцільністю дій. Однак для власних повноважень муніципалітету єдиною допустимою формою контролю є перевірка легальності актів та процедур. Це створює правовий фундамент для розбудови системи стримувань, де держава виступає арбітром, а не директивним керівником.

У правовому полі України наразі спостерігається певний зміст зміщення акцентів у бік посилення адміністративної вертикалі контролю. Це часто обґрунтовується умовами воєнного стану, який залишається серйозним викликом, що вимагає вдосконалення правового регулювання. Проте важливо уникати ситуації, коли прагнення до транспарентності призводить до фактичного позбавлення громад фінансової ініціативи. Оптимальна модель фінансового контролю повинна поєднувати сувору звітність із гнучкістю у прийнятті рішень. При цьому важливо забезпечити спроможність громад концентрувати фінанси і спрямовувати їх на проекти регіонального розвитку [2, с. 503].

Наразі інституційна система контролю в Україні включає кілька суб'єктів із різною функціональною спрямованістю у сфері публічних фінансів, повноваження яких чітко розмежовані Бюджетним кодексом України [1]. Органи Державної казначейської служби України здійснюють попередній та поточний контроль шляхом верифікації підстав для здійснення платежів та перевірки їхнього цільового спрямування. Державна аудиторська служба України, у відповідності до положень Бюджетного кодексу України та Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [9] забезпечує поєднання наступного контролю у формі інспектування та фінансових аудитів, із активним поточним наглядом через механізм моніторингу публічних закупівель, відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» [10]. Проте, незважаючи на превентивну спрямованість такого моніторингу, брак чітких законодавчих критеріїв сутєвості порушень створює умови для процесуального суб'єктивізму аудиторів. Це нерідко призводить до необґрунтованого блокування критично важливих видатків громад, трансформуючи інструмент запобігання ризикам у чинник адміністративного тиску.

Особливе місце в системі стримувань, виходячи з положень Конституції України та Закону України «Про Рахункову палату» [11], посідає Рахункова палата, як орган зовнішнього фінансового контролю, підзвітний Верховній Раді України. При цьому важливо підкреслити, що хоча розширення об'єкта перевірок Рахункової палати на власні доходи та видатки громад наразі й відповідає міжнародним стандартам прозорості INTOSAI [7], водночас створює передумови для надмірного посилення адміністративної вертикалі. Таке розширення юрисдикції потребує встановлення додаткових правових запобіжників, щоб зовнішній аудит ефективності не трансформувався в інструмент обмеження муніципальної дискреції та не порушував конституційні гарантії фінансової самостійності місцевого самоврядування.

Взаємодія між цими органами має будуватися на принципі комплементарності, а не дублювання функцій для уникнення надмірного адміністративного тиску.

Таблиця 1

Поточна інституційна система фінансового контролю в Україні

Суб'єкт	Тип контролю	Об'єкт контролю на місцевому рівні
казначейство	Попередній / Поточний	Оперативні платежі та відповідність підтверджуючих документів
Держаудитслужба	Поточний / Наступний	Моніторинг закупівель, фінансово-господарська діяльність та ефективність витрат
Рахункова палата	Зовнішній аудит	Усі складові місцевих бюджетів, включаючи власні доходи та запозичення

Зокрема правові колізії часто виникають у питаннях розмежування повноважень щодо перевірки місцевих бюджетів у частині власних доходів громад. Варто зауважити, що надмірна кількість перевіряючих суб'єктів може паралізувати роботу фінансових органів місцевого самоврядування. Саме тому законодавче закріплення виключного переліку підстав для проведення фінансових перевірок є необхідним кроком до встановлення балансу.

Судова гілка влади відіграє вирішальну роль у вирішенні спорів між державою та органами місцевого самоврядування щодо фінансових питань. Саме суд виступає остаточним арбітром, який визначає правомірність дій контрольних органів та захищає муніципальну автономію від необґрунтованих обмежень. В українській правовій системі спостерігається тенденція до зростання кількості справ щодо оскарження висновків аудиторських служб та рішень про зупинення бюджетних асигнувань. Це свідчить про активізацію правової свідомості представників місцевої влади та їхню готовність захищати власні фінансові інтереси.

Правові позиції Конституційного Суду України формують фундаментальний базис для розуміння меж фінансового нагляду держави. Суд неодноразово наголошував на тому, що органи місцевого самоврядування мають право самостійно розпоряджатися ресурсами місцевих бюджетів у межах закону [12]. Будь-яке звуження цього права через підзаконні акти або адміністративні процедури може бути визнане неконституційним. З огляду на це судова практика стає важливим чинником стримування виконавчої влади від надмірної централізації фінансових ресурсів.

У контексті порівняльно-правового аналізу цікавим є досвід країн ЄС, де судовий контроль часто доповнюється процедурами медіації між рівнями влади. Наприклад, у польській моделі фінансового контролю реалізовано чітке розмежування критеріїв нагляду залежно від природи повноважень громади. Так, відповідно до ст. 5 Закону Республіки Польща «Про регіональні розрахункові палати» (*Ustawa o regionalnych izbach obrachunkowych*) [15], контроль за власними завданнями громад здійснюється виключно за критерієм законності, що гарантує їхню політичну автономію. Критерії доцільності, надійності та економічності застосовуються аудиторами лише під час перевірки делегованих завдань адміністрації, де громада виступає виконавцем державної волі за державні кошти. Такий підхід унеможливує оцінку судом доцільності фінансових витрат, що є прерогативою виключно обраних громадою представників. Таким чином судова система забезпечує баланс між публічним інтересом у законності та правом громади на самоврядування.

Крім того, розвиток судового прецеденту в питаннях фінансової автономії дозволяє чіткіше окреслити поняття дискреційних повноважень органів місцевого самоврядування. Якщо рішення громади про фінансування того чи іншого проєкту не суперечить прямим нормам закону, воно не може бути скасоване контролюючим органом на підставі іншого бачення пріоритетів. Отже, судова влада виступає гарантом того, що фінансовий нагляд не перетворюється на пряме управління місцевими справами з боку центрального уряду.

Одночасно з цим, застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства є найбільш чутливим елементом системи фінансового нагляду. В Україні такі заходи включають зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення бюджетних асигнувань або зменшення їх обсягу. Такі санкції мають на меті не лише покарання порушників, а й запобігання подальшому неефективному використанню ресурсів. Проте правова процедура їх застосування має бути максимально прозорою та передбачуваною для уникнення зловживань з боку контролерів.

Надзвичайно важливим є дотримання принципу пропорційності при накладенні фінансових санкцій на територіальні громади. Наприклад, технічна помилка у звітності не повинна призводити до повного блокування рахунків муніципалітету, оскільки це паралізує забезпечення життєдіяльності міста. Поряд із цим варто враховувати, що відповідальність має бути персоналізованою та спрямованою на конкретних посадових осіб, а не на громаду в цілому.

У Польщі, як й в багатьох європейських країнах, домінує механізм попереджувального нагляду, спрямований на превентивне усунення правових дефектів у фінансових рішеннях громад. Так, згідно зі ст. 12, вже згаданого раніше Закону Республіки Польща «Про регіональні розрахункові палати», у разі виявлення невідповідності закону, контрольний орган не обмежується констатацією порушення, а встановлює термін для його самостійного усунення муніципалітетом або надає роз'яснювальні рекомендації. Таке «право на виправлення» дозволяє органам місцевого самоврядування самостійно привести свою діяльність у відповідність до закону, уникаючи паралічу бюджетного процесу.

Важливим елементом польської системи є також процедура фінансового оздоровлення, передбачена ст. 240а Закону Республіки Польща «Про публічні фінанси» (*Ustawa o finansach publicznych*) [14], яка замінює жорсткі каральні санкції на обов'язок громади реалізувати трирічну програму оздоровчого провадження, згідно з яким передбачається розробка муніципалітетом плану стабілізації, який оцінюється Регіональною розрахунковою палатою (RIO). Хоча на цей період на громаду накладаються суворі обмеження (зокрема заборона нових запозичень та видатків на промоцію), основна мета залишається стимулюючою – відновити фінансову спроможність без паралічу публічних сервісів. Це підтверджує пріоритет превентивного нагляду та методичної підтримки над суто репресивними заходами адміністративного впливу. В решті решт такий підхід створює атмосферу партнерства між державними органами та місцевим самоврядуванням, що є ознакою зрілого громадянського суспільства.

В Україні впровадження таких превентивних інструментів на законодавчому рівні могло б суттєво знизити конфліктність у фінансових відносинах. А трансформація контролю за зразком польських RIO стала б не лише технічною

зміною процедур, а дієвим інструментом зміцнення фінансової незалежності місцевого самоврядування, що особливо актуально для стабілізації українських громад у майбутньому [5, с. 93].

Додатковим елементом системи стримувань є право на адміністративне оскарження дій контролерів до вищестоящих органів перед зверненням до суду. Такий механізм дозволяє оперативно виправляти процедурні помилки та досягати компромісу без залучення судового ресурсу. Водночас він не повинен підміняти собою повноцінний судовий захист, а слугувати лише допоміжним інструментом врегулювання спорів. Таким чином розбудовується багаторівнева система захисту прав громад у сфері публічних фінансів.

Удосконалення системи муніципального фінансового контролю в Україні потребує комплексного перегляду Бюджетного кодексу та суміжного законодавства в контексті розширення наглядових повноважень держави. Оскільки Рахункова палата отримала право на проведення повного зовнішнього аудиту всіх складових місцевих бюджетів, пріоритетним напрямом має стати децентралізація самого інституту контролю через створення незалежних регіональних аудиторських установ. Це дозволить збалансувати посилену центральну вертикаль, врахувати специфіку розвитку окремих територій та зменшити навантаження на центральні органи, зберігаючи при цьому єдність методологічних підходів до проведення аудитів.

Варто також розглянути можливість запровадження спеціальної процедури фінансового оздоровлення громад, які опинилися в скрутному матеріальному становищі. У ситуації, коли державний контроль стає всеосяжним, замість виключно каральних заходів держава має пропонувати механізми реструктуризації боргів та експертну підтримку в оптимізації видатків. Така модель, спрямована на допомогу, а не на тиск, значно краще відповідає духу європейської децентралізації. На додаток до цього важливо законодавчо закріпити участь асоціацій органів місцевого самоврядування у розробці стандартів фінансового контролю, що забезпечить зворотний зв'язок між контролерами та муніципалітетами.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз механізму стримувань та противаг в Україні та Польщі

Критерій	Україна	Польща
Головні органи нагляду	Державна аудиторська служба (ДАСУ) та Рахункова палата	Регіональні розрахункові палати (RIO)
Статус органів	ДАСУ – виконавча вертикаль; Рахункова палата – незалежний орган підзвітний ВРУ	Незалежні державні органи з функціями автономних інституцій
Характер контролю	Посаднання карального (ревізії) та превентивного (моніторинг закупівель)	Консультаційно-наглядовий; пріоритет допомоги у виправленні помилок
Критерії оцінки	Законність та ефективність; повний аудит усіх доходів і видатків громад	Виключно законність (відповідність правовим нормам)
Механізми підтримки	Переважно фінансові санкції; модель «фінансового оздоровлення» на стадії впровадження	Розвинені процедури фінансового оздоровлення та реструктуризації
Судовий захист	Оскарження в адміністративних судах; захист дискреції громад	Спеціалізоване оскарження рішень RIO до суду
Участь громад	Зростаюча роль асоціацій у розробці стандартів контролю	Активна участь представників самоврядування у колегіях палати

Іншим важливим аспектом є інтеграція принципів внутрішнього аудиту в структуру муніципального управління. Органи місцевого самоврядування мають бути зацікавлені у створенні власних підрозділів контролю, які б виявляли ризики на ранніх етапах, зокрема через моніторинг закупівель, аналогічний тому, що здійснює Державна аудиторська служба. Це важливо, оскільки місцеве самоврядування є ваговою ланкою у відносинах між громадянином та владою, відіграючи провідну роль у задоволенні потреб людини [4, с. 108]. Розвиток внутрішнього контролю є необхідною умовою для залучення іноземних інвестицій та грантової допомоги від міжнародних фінансових інституцій.

Зрештою успіх реформи системи стримувань і противаг залежить від готовності до діалогу між усіма гілками влади. Фінансовий контроль не повинен сприйматися як інструмент політичного тиску, а має стати запорукою ефективного розвитку територій. Створення стабільних правил гри дозволить Україні завершити процес децентралізації та стати повноправним членом європейської спільноти, поєднуючи суворе дотримання закону з повагою до муніципальної свободи.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати, що модернізація муніципального фінансового контролю є критичною умовою для забезпечення балансу між державною вертикаллю та місцевим самоврядуванням. На основі проведеного аналізу, нами пропонується впровадження наступних стратегічних змін:

1. Реформування інституційної структури. Необхідним є перехід від жорсткої централізованої моделі до системи незалежних спеціалізованих аудиторських установ на регіональному рівні, за прикладом польських Регіональних розрахункових палат (RIO). Це дозволить деполітизувати процес перевірок та трансформувати роль контролера з наглядача на експертного консультанта, що особливо актуально після розширення юрисдикції Рахункової палати на всі ресурси громад.

2. Впровадження механізмів фінансового оздоровлення. Заміна каральної моделі, що передбачає блокування рахунків або зупинення асигнувань, на стимулюючу процедуру оздоровлення запобігатиме паралічу життєдіяльності міст. Державна підтримка у формі реструктуризації боргів та методичної допомоги стимулюватиме громади до прозорого менеджменту навіть у кризових умовах.

3. Захист дискреційних повноважень через судову систему. Чітке законодавче розмежування контролю за законністю та контролю за доцільністю є ключовим запобіжником проти свавілля. Оскільки державні органи тепер наділені правом оцінювати ефективність використання власних коштів громад, оцінка пріоритетів видатків має залишатися виключною прерогативою виборних представників місцевої влади. Зміцнення ролі суду як остаточного арбітра створить надійний бар'єр проти адміністративного втручання виконавчої влади.

4. Оптимізація контролю за борговими інструментами. Створення прозорої архітектури моніторингу муніципальних облігацій та запозичень із чітким розподілом ризиків підвищить інвестиційну привабливість регіонів. Це дозволить громадам залучати ресурси для інфраструктурного розвитку, не створюючи при цьому критичних загроз для загальнодержавної фінансової стабільності.

2. Danchevska, I. R. (2017). Derzhavnyi finansovyi kontrol na mistsevomu rivni v umovakh finansovoi detsentralizatsii v Ukraini [State financial control at the local level in conditions of financial decentralization in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and society], (11), 503–507 [in Ukrainian].
3. Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia [European Charter of Local Self-Government]. (1985). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text [in Ukrainian].
4. Kvasnytsia, O. (2023). Finansova avtonomiia orhaniv mistsevoho samovriaduvannia [Financial autonomy of local self-government bodies]. In *Aktualni pytannia finansovoi teorii ta praktyky* [Current issues of financial theory and practice] (pp. 108–111). Ternopil: ZUNU [in Ukrainian].
5. Kyselov, I., Kryzhanovskiy, O., & Lizut, R. (2025). Pravove rehuliuвання detsentralizatsii finansiv u Polshchi ta Ukraini: porivnialno-pravovyi analiz [Legal regulation of financial decentralization in Poland and Ukraine: a comparative legal analysis]. *Naukovyi visnyk Dniprovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav* [Scientific Bulletin of Dnipro State University of Internal Affairs], (4), 90–98 [in Ukrainian].
6. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 No. 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 No. 254k/96-VR]. (1996). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
7. INTOSAI. (n.d.). INTOSAI framework of professional pronouncements [International standards of supreme audit institutions]. <https://www.intosai.org/documents.html> [in English].
8. Moshak, O. V. (2018). Kontseptualni zasady realizatsii pryntsyphu subsydiarnosti v Ukraini [Conceptual foundations of implementing the principle of subsidiarity in Ukraine]. *Lex Portus* [Lex Portus], (2), 50–67 [in Ukrainian].
9. Pro osnovni zasady zdiisnennia derzhavnogo finansovoho kontroliu v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 26.01.1993 No. 2939-XII [On the basic principles of state financial control in Ukraine: Law of Ukraine of January 26, 1993 No. 2939-XII]. (1993). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> [in Ukrainian].
10. Pro publichni zakupivli: Zakon Ukrainy vid 25.12.2015 No. 922-VIII [On public procurement: Law of Ukraine of December 25, 2015 No. 922-VIII]. (2015). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> [in Ukrainian].
11. Pro Rakhunkovu palatu: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 No. 576-VIII [On the Accounting Chamber: Law of Ukraine of July 2, 2015 No. 576-VIII]. (2015). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text> [in Ukrainian].
12. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi No. 1-rp/2000 vid 09.02.2000 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in case No. 1-rp/2000 of February 9, 2000]. (2000). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-00#Text> [in Ukrainian].
13. Tytykalo, R. S. (2023). Sutnist ta formy materialno-finansovoi samostiinosti mistsevoho samovriaduvannia [Essence and forms of material and financial autonomy of local self-government]. *Yurydychnyi visnyk* [Legal Bulletin], (2), 15–23 [in Ukrainian].
14. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych [Act of August 27, 2009 on public finances]. (2009). <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20091571240/U/D20091240Lj.pdf> [in Polish].
15. Ustawa z dnia 7 października 1992 r. o regionalnych izbach obrachunkowych [Act of October 7, 1992 on regional audit chambers]. (1992). <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19920850428/U/D19920428Lj.pdf> [in Polish].

Дата надходження: 27.03.2026

Дата прийняття до друку: 19.04.2026

Дата публікації: 29.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY-NC 4.0

I. O. Kyselov, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
Department of Law
20 Hetmanska St., Melitopol, Zaporizhzhia Oblast, 72300
e-mail: law.reserch@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3200-6576>

O. M. Kryzhanovskiy, Doctor of Psychology,
Professor, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
Department of Psychology
20 Hetmanska St., Melitopol, Zaporizhzhia Oblast, 72300
e-mail: lech70708@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5358-9758>

MUNICIPAL FINANCIAL CONTROL AS AN ELEMENT OF CHECKS AND BALANCES: A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF THE LEGISLATION OF UKRAINE AND POLAND

Summary

The article conducts a comparative legal analysis of municipal financial control as an integral element of the system of checks and balances in Ukraine and Poland. Based on the analysis of the regulatory framework and judicial practice, the role of financial oversight in ensuring a balance between the state vertical and community autonomy is highlighted. Special attention is paid to the legal positions of the Constitutional Court of Ukraine regarding the limits of state intervention in local finances and the experience of the Regional Accounting Chambers of Poland. The study of the legal nature of sanctions and appeal procedures allowed for the identification of the advantages of the European model of control, which is based on the priority of legality over expediency, preventive oversight, and partnership interaction between levels of government.

The purpose of the article is to develop conceptual directions for modernizing Ukrainian legislation to strengthen the financial autonomy of communities within the public power system. The tasks of the research include analyzing the essence of financial checks, studying the legal status of controlling bodies, comparing punitive and incentive models of oversight, and justifying proposals for decentralizing the audit institute. The paper emphasizes that an effective control system should not only prevent violations but also contribute to the investment attractiveness of regions through transparent management of municipal debt and debt instruments.

Taking into account the challenges of martial law and future recovery, the article substantiates the need for a transition from rigid administrative pressure to a model of “financial recovery” and consultative audit. This approach, which corresponds to the spirit of European decentralization and the principle of subsidiarity, will allow for the harmonization of national law with EU standards. This will ensure the creation of an effective mechanism for judicial protection of the rights of local self-government and increase the stability of the financial system of Ukraine in the conditions of the transformation of national constitutionalism.

Keywords: municipal financial control, system of checks and balances, financial autonomy, local self-government, comparative legal analysis, Poland, Ukraine; subsidiarity, financial recovery, judiciary.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

DOI <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2026.61.359473>

УДК 070:378.016:349.7

О. О. Пелешок, доктор філософії з журналістики (PhD), асистент,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Кафедра журналістики
вул. Максима Кривоноса, 2, Тернопіль, 46027, Україна
e-mail: olga.peleshok@tnpu.edu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9844-4480>

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ ЗАКОНУ «ПРО МЕДІА» У ЗМІСТ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТІВ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ЖУРНАЛІСТИКИ

Актуальність дослідження визначається необхідністю адаптації підготовки журналістів до трансформацій медійного середовища в Україні та інтеграції норм нового законодавства у навчальні програми. Прийняття Закону України «Про медіа» створює розрив між сучасними вимогами ринку та змістом освіти, що базувався на застарілих правових моделях. Аналіз останніх досліджень показує значну увагу науковців до правового регулювання медіасфери, розвитку державного нагляду та інтеграції європейських стандартів, однак питання системного впровадження законодавчих норм у зміст освітніх компонентів журналістської підготовки залишаються недостатньо розробленими. Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та аналізі практичних шляхів інтеграції положень Закону України «Про медіа» у навчальні програми для забезпечення правової компетентності майбутніх журналістів. Виклад основного матеріалу демонструє, що закон встановлює нові принципи функціонування медіасфери, включно з технологічною нейтральністю, регулюванням суб'єктів медіа, обмеженням деструктивного контенту, прозорістю власності та механізмами спільного регулювання. Це потребує перегляду освітніх компонентів — від загальноосвітніх до фахових і технологічних курсів, зокрема для підготовки журналістів у умовах цифровізації та воєнної агресії. Висновки підкреслюють, що системне впровадження законодавчих норм у зміст підготовки журналістів сприятиме формуванню фахівців, здатних створювати медіапродукт відповідно до сучасних правових стандартів та мінімізувати юридичні ризики для медіасуб'єктів. Перспективи подальших досліджень полягають у моніторингу ефективності інтеграції нових положень та адаптації методичного забезпечення до змін у регуляторному середовищі.

Ключові слова: медіа, закон, імплементація, медіаправо, журналістська освіта, здобувачі вищої освіти, освітні програми, освітні компоненти, трансформація журналістської освіти.

Постановка проблеми. Стрімка трансформація медійного ландшафту України, зумовлена процесами цифровізації та інтеграції до європейського інформаційного простору, вимагає адекватного оновлення нормативно-правової бази. Прийняття Закону України «Про медіа» (№ 2849-IX) стало фундаментальним кроком у модернізації галузі, запровадивши принцип технологічної нейтральності

та нову класифікацію суб'єктів медіаринку. Однак зміна законодавчої парадигми створює об'єктивний розрив між актуальними вимогами ринку та змістом вищої журналістської освіти, яка тривалий час базувалася на застарілих правових моделях.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю системної імплементації норм нового законодавства у зміст підготовки фахівців. Це передбачає не просто формальне оновлення навчальних планів, а глибоку інтеграцію правових стандартів у всі блоки освітньо-професійної програми – від загальноосвітніх дисциплін до спеціалізованих технологічних курсів. Розв'язання цієї проблеми є критично важливим для формування професійної компетентності майбутніх журналістів, здатності дотримуватися вимог інформаційної безпеки та ефективно взаємодіяти з новими інститутами медіарегулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика правового регулювання медійної сфери та її впливу на професійну діяльність журналістів перебуває у полі наукових інтересів дослідників медіаправа, журналістикознавства та комунікаційних студій. У сучасній науковій літературі значна увага приділяється трансформації медійного законодавства, розвитку механізмів державного регулювання та нагляду у сфері медіа, а також процесам гармонізації національної правової системи із європейськими стандартами регулювання інформаційного простору. Зокрема, досліджуються питання інституційного забезпечення медійної політики, правового статусу суб'єктів медіа, регуляторних механізмів діяльності медіаорганізацій та забезпечення балансу між свободою вираження поглядів і захистом суспільних інтересів.

Серед праць, присвячених проблемам правового регулювання медіасфери в Україні, варто відзначити дослідження О. Савенко [1], І. Зеленко [2], Ю. Діденка та А. Гавриш [3], А. Самотуги [4] та ін., у яких розглядаються різні аспекти функціонування медійного законодавства, його еволюції та відповідності міжнародним стандартам у сфері свободи слова і медіарегулювання. У зазначених роботах також аналізуються нормативно-правові засади діяльності суб'єктів медіа, особливості державної політики у медійному секторі, а також питання модернізації правових механізмів регулювання медійного середовища в умовах цифровізації.

Окрему групу джерел становлять експертні аналітичні матеріали, присвячені практичним аспектам імплементації Закону України «Про медіа». Зокрема, медіаюрист і співрозробник цього нормативно-правового акта О. Бурмагін [5], [6] у своїх публічних коментарях та аналітичних матеріалах висвітлює особливості впровадження положень закону, зокрема створення механізмів співрегулювання, розроблення підзаконних нормативних актів та поступову адаптацію суб'єктів медіаринку до нових регуляторних умов. Важливими джерелами також є роз'яснення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення [7] щодо практичного застосування окремих норм Закону «Про медіа», які стосуються реєстрації суб'єктів медіа, ліцензування, прозорості структури власності та інших аспектів діяльності медіаорганізацій. Аналітичні матеріали профільних медійних ресурсів, зокрема фахових інформаційно-аналітичних порталів [8], [9], [10] також містять оглядові оцінки результатів імплементації нового медійного законодавства та окреслюють основні виклики його практичного застосування.

Питання розвитку та трансформації журналістської освіти в умовах змін медійного середовища досліджуються у працях В. Різуна [11], С. Квіта [12], Н. Габор [13], Л. Василик [14], Б. Потятиника [15], О. Мельникової-Курганової [16], Т. Сидоренко [17] та ін. У зазначених роботах аналізуються різні аспекти модернізації системи підготовки журналістських кадрів, зокрема питання впровадження європейських стандартів журналістської освіти, трансформації змісту освітніх програм, інтеграції цифрових технологій у навчальний процес, удосконалення практичної підготовки майбутніх журналістів, а також формування професійних і безпекових компетентностей випускників спеціальності «Журналістика» в умовах сучасних суспільно-політичних викликів.

Разом із тим, попри значну кількість досліджень у сфері медіаправа та журналістської освіти, питання інтеграції норм чинного медійного законодавства у зміст освітніх компонентів підготовки фахівців з журналістики залишається недостатньо розробленим. З огляду на те, що Закон України «Про медіа» набув чинності 31 березня 2023 року, наукове осмислення його впливу на структуру та зміст освітніх програм журналістських спеціальностей перебуває на стадії первинного осмислення та впровадження у навчальні програми. Зокрема, потребує подальшого дослідження проблема системного оновлення навчальних планів і робочих програм освітніх компонентів із урахуванням конкретних положень цього нормативно-правового акта, що визначають сучасні правові засади функціонування медійної сфери в Україні.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та аналізі практичних шляхів імплементації норм Закону України «Про медіа» у зміст освітніх компонентів підготовки майбутніх журналістів для забезпечення відповідності фахової освіти сучасним правовим реаліям та європейським стандартам медіарегулювання.

Виклад основного матеріалу. 13 грудня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про медіа», який набув чинності 31 березня 2023 року [18]. Відповідний законопроект було прийнято у другому читанні конституційною більшістю голосів народних депутатів, що засвідчує його інституційну значущість у контексті реформування медійного законодавства. Прийняття цього нормативно-правового акта стало важливим етапом модернізації правового регулювання медіасфери, оскільки він передбачає комплексне оновлення підходів до функціонування медіа в умовах цифровізації та трансформації інформаційного середовища.

Практичне значення будь-якого правового припису, як зазначає науковець І. Миколенко, визначається ступенем його реалізації у повсякденному житті [19]. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання ефективної імплементації норм сучасного медійного законодавства. Закон України «Про медіа» має системний характер і спрямований на реалізацію кількох взаємопов'язаних завдань. Зокрема, він забезпечує імплементацію положень Директиви Європейського Союзу про аудіовізуальні медіапослуги, формує єдині правові засади діяльності різних категорій суб'єктів медіа незалежно від технологій поширення контенту, а також сприяє створенню конкурентного та прозорого медіаринку. Водночас закон враховує специфіку національного медіапростору, що зумовлює необхідність узгодження європейських регуляторних підходів із внутрішніми потребами розвитку медіаіндустрії.

Окремого значення набуває перегляд інституційної ролі та повноважень Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення як ключового регулятора у сфері медіа. Закон розширює її функції у частині нагляду, регулювання та впровадження механізмів співрегулювання, що відповідає сучасним тенденціям розвитку медійних систем. «З 31 березня 2023 року він замінив собою шість законів, що до цього були основою українського інформаційного законодавства» [1, с. 58].

Слід зазначити, що обговорення положень законопроекту «Про медіа» розпочалося задовго до його остаточного ухвалення і супроводжувалося тривалими професійними дискусіями. Перші редакції документа, які з'явилися ще у 2013 році, викликали неоднозначну реакцію експертного середовища, а подальше доопрацювання законопроекту лише посилювало інтенсивність публічних і фахових дебатів. Особливої гостроти обговорення набуло напередодні розгляду законопроекту № 2693 у першому читанні у 2020 році. У цей період представники журналістської спільноти, зокрема журналісти, редактори, медіаексперти, а також представники профільних організацій, висловили низку критичних зауважень щодо окремих положень законопроекту. У публічних зверненнях акцентувалася увага на наявності, на їхню думку, недостатньо чітко визначених правових норм, а також на потенційних ризиках надмірного розширення повноважень органів державного регулювання у сфері медіа. Зокрема, предметом критики були положення, які могли інтерпретуватися як такі, що створюють передумови для суб'єктивного трактування змісту інформації та посилення регуляторного впливу держави на діяльність медіа.

Водночас окремі професійні об'єднання, зокрема Національна спілка журналістів України, упродовж тривалого часу послідовно висловлювали застереження щодо окремих норм законопроекту, наголошуючи на необхідності забезпечення балансу між ефективним регулюванням медійної сфери та гарантіями свободи слова. Така поляризація позицій у професійному середовищі свідчить про складність узгодження інтересів держави, медіаіндустрії та суспільства в процесі формування сучасної моделі правового регулювання медіасфери.

Таким чином, як процес ухвалення Закону України «Про медіа», так і тривалі фахові дискусії, що супроводжували його розроблення та доопрацювання, засвідчують складність формування сучасної моделі правового регулювання медійної сфери, орієнтованої на поєднання європейських стандартів, національних інтересів та принципів свободи слова. Зазначені обставини вказують не лише на трансформацію нормативно-правових засад функціонування медіа, але й на зміну вимог до професійної підготовки журналістів, які повинні володіти системними знаннями про правові механізми регулювання медіадіяльності та вмінні застосовувати їх у практичній площині.

У цьому контексті нова редакція медійного законодавства актуалізує необхідність перегляду змісту освітніх компонентів підготовки фахівців у галузі журналістики з метою інтеграції положень Закону України «Про медіа» у навчальні програми. Ідеться про забезпечення належного рівня правової компетентності майбутніх журналістів, формування у них здатності орієнтуватися в сучасному регуляторному середовищі та здійснювати професійну діяльність відповідно до

чинних правових і етичних стандартів. Отже, у сукупності зазначені положення визначають нову нормативну парадигму функціонування медіасфери, яка потребує системного відображення у змісті освітніх компонентів підготовки фахівців у галузі журналістики.

У подальшому аналізі імплементації норм Закону України «Про медіа» у зміст освітніх компонентів підготовки фахівців у галузі журналістики будемо послуговуватися зразком Проєкту освітньо-професійної програми «Журналістика» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю С7 Журналістика галузі знань С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини», що реалізовуватиметься у 2026-2027 рр. на базі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка [20]. Зазначений Проєкт освітньої програми відображає сучасну структуру підготовки майбутніх журналістів, містить системно організований перелік обов'язкових та професійно орієнтованих освітніх компонентів, а відтак може слугувати репрезентативною моделлю для визначення напрямів інтеграції положень чинного медійного законодавства у зміст навчальних дисциплін

Аналіз положень Закону України «Про медіа» дає підстави стверджувати, що його нормативні приписи мають системний вплив на зміст освітніх компонентів підготовки фахівців у галузі журналістики. Закон визначає правові засади функціонування суб'єктів медіа, встановлює вимоги до змісту інформації, регламентує питання відповідальності, прозорості власності, державного регулювання та співрегулювання, а також враховує специфіку функціонування медіа в умовах цифровізації та гібридних загроз. У цьому контексті його положення можуть бути інтегровані як у компоненти загальної, так і професійної підготовки.

У межах обов'язкових компонентів загальної підготовки положення Закону України «Про медіа» мають опосередкований, проте концептуально значущий вплив. Попри його галузеву спрямованість, норми цього нормативно-правового акта, зокрема щодо захисту державної мови, забезпечення національної безпеки та збереження історичної пам'яті, змістовно корелюють із завданнями загальноосвітніх дисциплін і можуть бути інтегровані у відповідні навчальні курси як елемент формування світоглядних і громадянських компетентностей майбутніх фахівців.

Реалізація положень Закону України «Про медіа» зумовлює необхідність перегляду змістового наповнення обов'язкового компонента *«Історія та культура України»*. Така потреба продиктована впровадженням чітких законодавчих обмежень щодо поширення контенту, який виправдовує російську імперську (колоніальну) політику, використовує символіку тоталітарних режимів або заперечує територіальну цілісність України. Оскільки Закон визначає критерії недопустимого контенту (ст. 36, ст. 119), вивчення історії України в межах підготовки журналістів перестає бути суто теоретичним. Воно трансформується у вивчення об'єктивного підґрунтя, що дозволяє майбутньому фахівцю ідентифікувати пропагандистські наративи та уникати порушення медіазаконодавства. Це вимагає від науково-педагогічних працівників інтеграції правових аспектів у процес формування історичного наративу. Викладач має не лише подавати факти, а й акцентувати на юридичній відповідальності медіа

за ретрансляцію антидержавних чи ревізійністських тез, що прямо корелює з нормами інформаційної безпеки. Результатом такого підходу є підготовка журналіста, який здатен критично оцінювати історичний контекст через призму чинного законодавства. Це забезпечує дотримання медіасуб'єктом вимог щодо захисту національного інформаційного простору та запобігає поширенню деструктивного контенту в професійній діяльності.

У межах освітнього компонента «Філософія» теж доцільно враховувати положення Закону України «Про медіа», що сприяють трансформації ціннісних орієнтирів та формуванню у студентів розуміння етичних і правових меж свободи комунікації. Вивчення філософії у контексті підготовки журналістів під впливом нового законодавства зміщується з чистої метафізики у площину соціальної філософії та етики відповідальності.

Закон впроваджує чіткі межі між свободою вираження поглядів та зловживанням цією свободою (зокрема, щодо мови ворожнечі та підбурювання до дискримінації). У межах курсу філософії це вимагає глибшого аналізу концепції «відповідальної свободи» Дж. С. Мілля, «вчення якого мало вирішальне значення для практики формування ліберальних цінностей, громадянського суспільства та правової держави» [21, с. 20] та сучасних теорій комунікативної дії Ю. Габермаса в розрізі українських правових реалій. Оскільки Закон легітимізує органи спільного регулювання, філософський дискурс має бути доповнений вивченням природи суспільного договору між медіа, державою та аудиторією. Це дозволяє студентам усвідомити етичні норми не як абстрактні побажання, а як основу для саморегуляції галузі, що має юридичні наслідки.

Технологічної конвергенції потребує і обов'язковий компонент «*Цифрові технології в професійній діяльності*». Закон «Про медіа» вперше на законодавчому рівні в Україні впроваджує поняття технологічної нейтральності, що докорінно змінює підхід до вивчення цифрових інструментів. Зміст дисципліни має бути доповнений вивченням регулювання платформ спільного доступу до відео та онлайн-медіа. Студенти повинні розуміти не лише технічний бік завантаження контенту, а й алгоритми відповідальності за поширення незаконного контенту згідно з новими вимогами до провайдерів. Звідси, здобувачам необхідно враховувати, що хоча держава не регулює кожну сторінку у Facebook, самі платформи тепер мають певні зобов'язання перед українським регулятором (Нацрадою) щодо обмеження незаконного контенту.

Вивчення цифрових технологій тепер неможливе без опанування інструментів забезпечення прозорості медіавласності. Це включає навички роботи з державними реєстрами та цифровими сервісами Національної ради, що інтегрує технічну грамотність із регуляторною відповідністю. Технологічний складник має враховувати юридичні процедури реалізації права на відповідь або спростування в онлайн-середовищі, що потребує специфічних знань про архітектуру вебсайтів та роботу з метаданими.

Трансформація медійної практики обумовила оновлення змісту, форм і методів викладання *фахових дисциплін* у межах професійної підготовки бакалаврів за спеціальністю «Журналістика» [22, с. 26]. Основний вектор змін спрямований на інтеграцію правових стандартів у технологічні та творчі процеси створення медіапродукту. Нормативно-регуляторний блок, що включає

дисципліни «Медіаправо», «Етика медіадіяльності» та «Основи журналістики», формує фундамент професійної підготовки журналістів, і саме його зміст підлягає найбільш суттєвій адаптації відповідно до трансформацій медійної практики та вимог чинного законодавства.

Вивчення структури медіагалузії у межах ОК «Основи журналістики» та «Медіаправо» відтепер базується на п'яти категоріях суб'єктів: аудіовізуальні, друковані, онлайн-медіа, провайдери та платформи спільного доступу. Ця модель замінила застарілий поділ на «пресу» та «телерадіоорганізації (ТРО)», що існував до ухвалення Закону України «Про медіа» (№ 2849-IX). Раніше медіасфера регулювалася окремими, часто неузгодженими актами, що створювало нерівні «правила гри», різні юридичні статуси та органи контролю для різних типів ЗМІ. Новий Закон докорінно змінює цю парадигму, впроваджуючи принципи технологічної нейтральності. Для студентів це означає перехід від вивчення розрізнених законів до комплексного правового аналізу всієї сфери. Суттєві зміни торкнулися і механізмів реєстрації: якщо раніше друковані видання реєструвалися Міністерством юстиції відповідно до закону 1992 року, то тепер вони визначені як «суб'єкти у сфері друкованих медіа», а їхня реєстрація та нагляд передані до єдиного регулятора – Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. В ОК «Етика медіадіяльності» акцент зміщується з суто морально-етичних дилем на вивчення органів спільного регулювання. Студенти мають засвоїти, що етичні стандарти (кодекси), розроблені цими органами, набувають статусу нормативних орієнтирів, визнаних державою.

Технологічно-функціональний блок, що охоплює дисципліни «Журналістський фах: новинна журналістика і репортерська діяльність», «Журналістський фах: аналітична журналістика і кореспондентська діяльність» та «Журналістський фах: інтернет-журналістика», також потребує адаптації відповідно до положень Закону України «Про медіа». Закон встановлює чіткі обмеження щодо змісту інформації, що безпосередньо впливає на практичну підготовку студентів та формує професійні стандарти журналістської діяльності.

У курсах «Журналістський фах: новинна журналістика і репортерська діяльність», «Журналістський фах: аналітична журналістика і кореспондентська діяльність», необхідно вивчати перелік забороненої до поширення інформації (мова ворожнечі, пропаганда тоталітарних режимів, заклики до тероризму). Це перетворює «фактчекінг» з етичного обов'язку на юридичну вимогу. Для ОК «Журналістський фах: інтернет-журналістика» ключовим повинно стати вивчення добровільної реєстрації та її переваг (захист статусу журналіста, участь у державних тендерах). Це змінює підхід до викладання менеджменту цифрових медіа.

Аудіовізуальний та видавничий блок, що включає дисципліни «Журналістський фах: телевізійне і телережисура», «Журналістський фах: радіовиробництво і радіорежисура» та «Журналістський фах: технології виробництва друкованих видань», потребує оновлення відповідно до вимог Закону України «Про медіа». Актуалізація змісту цих компонентів пов'язана з дотриманням ліцензійних, реєстраційних та регуляторних умов, що визначають порядок функціонування медіаорганізацій та підготовку професійних кадрів. Відтак, якщо раніше термін «телерадіоорганізація» (ТРО) охоплював лише класичне ефірне мовлення, то новий Закон запроваджує категорію аудіовізуальних медіа, куди входять не лише

Перспективи подальших досліджень полягають у моніторингу ефективності впроваджених змін та адаптації методичного забезпечення до нових критеріїв, що розроблятимуться органами співрегулювання.

Список використаної літератури

1. Савенко О. Закон України «Про медіа»: історія ухвалення, позитиви, недоліки, перестороги. *Український інформаційний простір*. 2023. № 2(12). С. 55–70. URL: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.2\(12\).2023.291165](https://doi.org/10.31866/2616-7948.2(12).2023.291165) (дата звернення: 17.03.2026).
2. Зеленко І. Особливості онлайн-медіа. *Науковий вісник «Наукові записки. Серія : Право»*. 2023. Вип. 14. С. 104–108. <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-14-104-108> (дата звернення: 10.03.2026).
3. Діденко Ю.В., Гавриш А.В. Закон України «Про медіа»: новації для наукової періодики. *Наука та наукознавство*. 2024. No 4 (126). С. 22–39. <https://doi.org/10.15407/sofs2024.04.022> (дата звернення: 05.02.2026).
4. Самотуга А. Перспективи систематизації інформаційного законодавства у контексті Закону України «Про медіа». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4 (119). С. 193–202. <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/11036> (дата звернення: 25.02.2026).
5. Як впроваджується ЗУ “Про медіа”: розповідає співрозробник закону Олександр Бурмагін. *Платформа прав людини*. URL: <https://ppl.org.ua/yak-vprovadzhuetsya-zu-pro-media.html> (дата звернення: 02.03.2026).
6. Медійна реформа в умовах війни – Олександр Бурмагін про українські законодавчі тонкощі та європейський досвід. *Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення*. <https://webportal.nrada.gov.ua/medijna-reforma-v-umovah-vijny-oleksandr-burmagin-pro-ukrayinski-zakonodavchi-tonkoshhi-ta-yevropejskij-dosvid/> (дата звернення: 17.03.2026).
7. Національна рада надає роз’яснення щодо впровадження Закону «Про медіа». *Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення*. <https://webportal.nrada.gov.ua/natsionalna-rada-nadae-roz-yasnennya-shhodo-vprovadzhennya-zakonu-pro-media/> (дата звернення: 10.01.2026).
8. Данькова Н. Що нового передбачає закон «Про медіа» на цей рік та якими є підсумки за минулий. *Детектор медіа*. <https://detector.media/infospace/article/224576/2024-03-25-shcho-novogo-peredbachaie-zakon-pro-media-na-tsey-rik-ta-yakumu-ie-pidsumky-zamynulyu/> (дата звернення: 08.01.2025).
9. Розкладай І. Десять найважливіших новел закону «Про медіа». *Детектор медіа*. <https://detector.media/finok/article/208374/2023-02-26-desyat-nayvazhlyvishykh-novel-zakonu-pro-media/> (дата звернення: 17.03.2026).
10. Боць Т. Закон «Про медіа» вже діє. Ось основні роз’яснення від Нацради з питань телебачення і радіомовлення. *Медіамайкер*. <https://mediamaker.me/zakon-pro-media-vzhe-diye-os-osnovni-roz-yasnennya-vid-naczrady-z-pytan-telebachennya-i-radiomovlennya-1895/> (дата звернення: 01.02.2026).
11. Різун В. Ідея журналістської освіти в контексті дискурсу про університет. *Університети Володимира Різуна: слово на пошану з нагоди 60-річчя та праці ювіляра*. Одеса, 2017. С. 308–327.
12. Квіт С. Проблеми журналістської освіти в сучасній Україні. *Магістеріум. Журналістика*. 2006. Вип.22. С.4–8. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/05241d88-00a1-48f3-956e-6eb1629fb4d5/content> (дата звернення: 20.02.2026)
13. Габор Н. Журналістська освіта епохи Web 3.0: дослідження, новітні навички, спроби перезавантаження. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2018. Вип. 43. С. 273–279. <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/view/8360> (дата звернення: 10.12.2025)
14. Василик Л. Журналістська освіта в контексті медіаконвергенції. С. 41–44. *Журналістика майбутнього: виклики, тенденції, перспективи розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 18–19 жовт. 2022 р.). Львів : Простір-М, 2022. 312 с. <https://www.destin-project.info/wp-content/uploads/2023/01/Zbimyk-tez-mizhnarodnoi-konferentsii-u-ramkakh-DESTIN-2022.pdf#page=41> (дата звернення: 11.01.2026)

6. National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting. (2025, October 10). *Mediina reforma v umovakh viiny – Oleksandr Burmahin pro ukrainski zakonodavchi tonkoshchi ta yevropejskyi dosvid* [Media reform in times of war – Oleksandr Burmahin on Ukrainian legislative nuances and European experience]. <https://webportal.nrada.gov.ua/medijna-reforma-v-umovah-vijny-oleksandr-burmahin-pro-ukrayinski-zakonodavchi-tonkoshhi-ta-yevropejskyj-dosvid/>
7. National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting. (2023, March 31). *Natsionalna rada nadaiie roz'iasnennia shchodo vprovadzhennia Zakonu "Pro media"* [National Council provides explanations on the implementation of the Law "On Media"]. <https://webportal.nrada.gov.ua/natsionalna-rada-nadaye-roz-yasnennya-shhodo-vprovadzhennya-zakonu-pro-media/>
8. Dankova, N. (2024, March 25). *Shcho novoho peredbachaie zakon "Pro media" na tsei rik ta yakymy ie pidsumky za mynulyi* [What new provisions does the Law "On Media" introduce for this year, and what are the outcomes of the previous year]. Detector Media. <https://detector.media/infospace/article/224576/2024-03-25-shcho-novogo-peredbachaie-zakon-pro-media-na-tsey-rik-ta-yakymy-ie-pidsumky-za-mynulyy/>
9. Rozkladai, I. (2023, February 26). *Desiat naivazhlyvishykh novel zakonu "Pro media"* [Ten most important novels of the Law "On Media"]. Detector Media. <https://detector.media/rinok/article/208374/2023-02-26-desyat-nayvazhlyvishykh-novel-zakonu-pro-media/>
10. Bots, T. (2023, April 3). *Zakon "Pro media" vzhe diie. Os osnovni roz'iasnennia vid Natsrady z pytan teleshchennia i radiomovlennia* [The Law "On Media" is already in effect. Here are the main explanations from the National Council of Television and Radio Broadcasting]. Mediamaker. <https://mediamaker.me/zakon-pro-media-vzhe-diye-os-osnovni-roz-yasnennya-vid-nac-zrady-z-pytan-teleshchennya-i-radiomovlennya-1895/>
11. Rizun, V. (2017). *Idea zhurnalistskoi osvity v konteksti dyskursu pro universytet* [The Idea of Journalism Education in the Context of the Discourse about the University]. *Universytety Volodymyra Rizuna: slovo na poshanu z nahody 60-richchia ta pratsi yuviliara* [Universities of Volodymyr Rizun: a word of honor on the occasion of the 60th anniversary and work anniversary], (pp. 308–327.) Odessa: Astroprint. <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.12402.79047>
12. Kvit, S. (2006). *Problemy zhurnalistskoi osvity v suchasni Ukraini* [The problems faced by journalism education in modern Ukraine]. *Mahisterium*. (22), 4–8. http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14261/Kvit_Problemy_zhurnalistskoi_osvity_v_suchasni_Ukraini.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
13. Habor, N. (2018). *Zhurnalistska osvita epokhy Web 3.0: doslidzhennia, novitni navychky, sprobny perezavantazhennia* [Journalism of era of Web 3.0.: research, new skills, try to reboot]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya Zhurnalistyka* [Visnyk of the Lviv University. Series Journalism], (43), 273–279. <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/view/8360> [in Ukrainian].
14. Vasylyk, L. (2022). *Zhurnalistska osvita v konteksti mediakonverhentsii* [Journalism education in the context of media convergence]. *Zhurnalistyka maibutnoho: vyklyky, tendentsii, perspektyvy rozvytku* [Journalism of the future: challenges, trends, development prospects], Lviv, Oct. 18–19, 2022, Prostir-M, Lviv, P. 41–44, 312 p. <https://www.destin-project.info/wp-content/uploads/2023/01/Zbirnyk-tez-mizhnarodnoi-konferentsii-u-ramkakh-DESTIN-2022.pdf#page=41> [in Ukrainian].
15. Potiatyuk, B. (2022). *Chy dopomozhut universytety podolaty kryzu zhurnalistyky* [Will universities help overcome the crisis of journalism?]. *Zhurnalistyka maibutnoho: vyklyky, tendentsii, perspektyvy rozvytku* [Journalism of the future: challenges, trends, development prospects], Lviv, Oct. 18–19, 2022, Prostir-M, Lviv, P. 33–34. <https://www.destin-project.info/wp-content/uploads/2023/01/Zbirnyk-tez-mizhnarodnoi-konferentsii-u-ramkakh-DESTIN-2022.pdf#page=41> [in Ukrainian].
16. Melnykova-Kurhanova, O. (2022). *Demokratychni tsinnosti zhurnalistskoi osvity pid chas viiny* [Democratic Values of Journalism Education During Wartime]. *Zhurnalistyka maibutnoho: vyklyky, tendentsii, perspektyvy rozvytku* [Journalism of the future: challenges, trends, development prospects], Lviv, Oct. 18–19, 2022, Prostir-M, Lviv, P. 35–37). <https://www.destin-project.info/wp-content/uploads/2023/01/Zbirnyk-tez-mizhnarodnoi-konferentsii-u-ramkakh-DESTIN-2022.pdf#page=35> [in Ukrainian].
17. Sydorenko, T. (2025). *Zhurnalistska osvita v Ukraini: vyklyky sohodennia* [Journalism Education in Ukraine: Contemporary Challenges]. *Materialy naukovykh konferentsii*

- Chornomorskoho natsionalnoho universytetu imeni Petra Mohyly* [Scientific and Practical Journal “Materials of Scientific Conferences of the Petro Mohyla Black Sea National University”], 1(1) 55–70. <https://mspc.mk.ua/index.php/journal/issue/view/29/3> [in Ukrainian].
18. Pro media: Zakon Ukrainy vid 13.12.2022 № 2849-IX: stanom na 1 berez. 2026 r. [On media: Law of Ukraine of 13.12.2022 № 2849-IX: as of March 1, 2026]. (2026). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> [in Ukrainian].
 19. Mykolenko, O. I. (2022). Praktychne znachennia polozhen Zakonu Ukrainy «Pro administratyvnu protseduru» (krytychnyi analiz) [Practical significance of the provisions of the law of Ukraine «On the administrative procedure»(critical analysis)]. *Pravova derzhava* [Constitutional State] *Constitutional State*, (47), 40–48. <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2022.47.265282> [in Ukrainian].
 20. Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. (n.d.). *Proiekt osvithno-profesiinoi prohramy “Zhurnalistyka” Pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu C7 Zhurnalistyka haluzi znan C Sotsialni nauky, zhurnalistyka, informatsiia ta mizhnarodni vidnosyny* [Draft Educational and Professional Program “Journalism” for the First (Bachelor’s) Level of Higher Education in Specialty C7 Journalism within the Field of Knowledge C: Social Sciences, Journalism, Information, and International Relations]. https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/akredytatsiia%20ta%20litsenzuvannia/osvitni_prohramy/bakalavr/fizh/C7_projekt.pdf [in Ukrainian].
 21. Protosavitska, L. S. (2019). Pryntsyp svobody ta mezhi derzhavnogo vtruchannia za Dzh. St. Millem [The Principle of Liberty and the Limits of State Intervention According to John Stuart Mill]. *Pravo. Liudyna. Dovkillia*. [Law. Human. Environment] 10(1), 20–27. http://nbuv.gov.ua/UJRN/IHE_2019_10_1_5 [in Ukrainian].
 22. Reshetukha, T., & Kushnir, O. (2023). Formuvannia bezpekovykh kompetentnosti studentiv spetsialnosti 061 Zhurnalistyka u fokusi vyklykiv rosiisko-ukrainskoi viiny [Formation of security competences of students of the specialty 061 Journalism focusing on the challenges of the Russian-Ukrainian war]. *Komunikatsii ta komunikatyvni tekhnologii* [Communications and Communicative Technologies] (23), 24–31. <https://doi.org/10.15421/292303> [in Ukrainian].

Дата надходження: 29.03.2026

Дата прийняття до друку: 20.04.2026

Дата публікації: 29.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY-NC 4.0

O. O. Peleshok, Doctor of Philosophy in Journalism (PhD), Assistant,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,
Department of Journalism
2 Maksyma Kryvonosa St, Ternopil, 46027, Ukraine
e-mail: olga.peleshok@tnpu.edu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9844-4480>

IMPLEMENTATION OF THE PROVISIONS OF THE LAW “ON MEDIA” INTO THE CONTENT OF EDUCATIONAL COMPONENTS IN JOURNALISM TRAINING

Summary

The relevance of the study is determined by the need to adapt journalism education to the transformations of the media environment in Ukraine and to integrate the provisions of new legislation into curricula. The adoption of the Law of Ukraine “On Media” has created a gap between current market requirements and the content of education, which has been based on outdated legal models. The analysis of recent research demonstrates that scholars have paid considerable attention to the legal regulation of the media sphere, the development of state supervision, and the integration of European standards; however, the issue of systematic implementation of legislative provisions into the content of educational components of journalism training remains insufficiently developed.

The aim of the article is to provide a theoretical substantiation and to analyse practical approaches to the integration of the provisions of the Law of Ukraine “On Media” into educational programs in order to ensure the legal competence of future journalists.

The main body of the study demonstrates that the Law establishes new principles for the functioning of the media sphere, including technological neutrality, regulation of media actors, restrictions on harmful content, ownership transparency, and mechanisms of co-regulation. This necessitates the revision of educational components ranging from general education to professional and technological courses, particularly in the context of training journalists under conditions of digital transformation and armed aggression.

The conclusions emphasize that the systematic implementation of legislative provisions into journalism education will contribute to the development of professionals capable of producing media content in accordance with contemporary legal standards and of minimizing legal risks for media actors. Prospects for further research include monitoring the effectiveness of integrating new provisions and adapting methodological support to changes in the regulatory environment.

Keywords: media, law, implementation, media law, journalism education, higher education providers, educational programs, educational components, transformation of journalism education.

DOI <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2026.61.355727>

УДК 347.2:004

В. І. Ямковий, кандидат юридичних наук, доцент,
Державний університет економіки і технологій
Кафедра права
вул. Медична, 16, м. Кривий Ріг, 50005, Україна
e-mail: advokatvladyslav@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5662-7951>

В. В. Анзіна, збудувачка вищої освіти
Державний університет економіки і технологій
вул. Медична, 16, м. Кривий Ріг, 50005, Україна
e-mail: anzina_vv_24049@duet.edu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0003-9881-5522>

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЦИФРОВИХ РЕЧЕЙ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ, КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ

Стаття присвячена комплексному дослідженню правової природи цифрових речей як нової категорії об'єктів цивільних прав, запровадженій у Цивільному кодексі України. Актуальність дослідження зумовлена стрімкою цифровізацією суспільних відносин, що спричинила появу цифрових речей як цифрових благ, які існують виключно в електронному середовищі та мають майнову цінність, що зумовлює трансформацію класичних уявлень про майно і право власності, а також потребує формування адекватного правового режиму їх обігу та захисту.

Метою статті є визначення правової природи цифрових речей, розроблення їх функціональної класифікації та формулювання підходів до цивільно-правового захисту прав на такі об'єкти.

Авторами звертається увага на проблемність законодавчої конструкції цифрової речі, яка поєднує презумпцію застосування до неї норм про речі з можливістю відступу від такого підходу залежно від сутності конкретного об'єкта. Встановлено, що однорідне сприйняття цифрових речей є неприйнятним з огляду на їх різну економічну природу, способи існування та механізми контролю. Проаналізовано співвідношення категорій «цифрова річ», «цифровий контент» та «віртуальний актив», а також виявлено фрагментарність чинного законодавства, що ускладнює правозастосування.

На основі доктринальних підходів і норм законодавства запропоновано функціональну класифікацію цифрових речей на реєстрові, платформні та похідні. Доведено, що така диференціація має прикладне значення, оскільки дозволяє визначити належні способи цивільно-правового захисту залежно від природи об'єкта: від встановлення контролю над технічними засобами доступу до застосування договірних і деліктних механізмів. Особливу увагу приділено особливостям доказування у спорах щодо цифрових активів, де ключове значення мають технологічні ідентифікатори та цифрові сліди.

Зроблено висновок, що цифрова річ є категорією, яка охоплює різні за юридичною природою об'єкти, а ефективний захист прав на них можливий лише за умови поєднання загальних способів захисту з диференційованим підходом, узгодження законодавчих дефініцій та розвитку стандартів доказування у цивільному процесі.

Ключові слова: цифровізація, цифрові речі, віртуальні активи, криптовалюта, токен, цифровий контент, право власності, способи захисту, доказування.

Постановка проблеми. Цифровізація зумовила появу нових об'єктів цивільних прав, які набувають економічної цінності та активно включаються у цивільний оборот. Це сприяє трансформації традиційних уявлень про майно та право власності, розширюючи їх на нематеріальні, існуючі в електронному середовищі об'єкти. Водночас такі процеси актуалізують потребу в належному правовому врегулюванні їх правового статусу, обігу та захисту прав учасників відповідних правовідносин. Після того, як законодавець в 2023 р. доповнив перелік об'єктів цивільних прав «цифровими речами», запровадивши їх у статтях 177 і 179-1 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), це стало одним із найпомітніших кроків українського приватного права у напрямі визнання майнової цінності благ, що існують не у матеріальному світі, а у цифровому середовищі [1]. Проте сам факт нормативного закріплення нової категорії об'єктів прав не усунув дискусії навколо них, навпаки, після появи легальної дефініції акцент змістився від питання про допустимість самої конструкції до питання про межі її застосування. Проблема полягає не лише у тому, чи можна назвати певний цифровий об'єкт «реччю», а й у тому, який саме правовий режим слід застосовувати до різних видів цифрових благ та якими способами забезпечувати їх захист у разі порушення права.

Ускладнення породжує сама конструкція частини другої статті 179-1 ЦК України, за якою до цифрових речей застосовуються положення про речі, якщо інше не встановлено законом або не впливає із сутності цифрової речі [1]. Отже, законодавець одночасно створив презумпцію і заклав підставу для її спростування. Такий підхід не є випадковим, адже, наприклад, криптоактиви у публічному реєстрі, токен, що посвідчує майнове право, об'єкт цифрового контенту чи актив, який існує лише в межах платформи, мають різний спосіб існування, різний рівень контролю і різну юридичну цінність. Тому центральним стає не термінологічне питання, а вироблення критеріїв класифікації цифрових речей та вибору належного способу захисту прав на них.

Окрему складність створює фрагментарність законодавства. Так, Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» [2], чинний з 02.03.2024, формує спеціальний захисний режим для споживчих відносин щодо цифрового контенту та цифрових послуг. Натомість, Закон України «Про віртуальні активи» [3], прийнятий ще 17.02.2022, досі не набрав чинності, хоча його дефініції істотно впливатимуть на доктрину та майбутню модель регулювання. Паралельно у сфері фінансового моніторингу вже функціонує визначення «віртуального активу» як цифрового вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати [4]. За таких умов правозастосувач опиняється між кількома масивами норм, що використовують близькі, але не тотожні підходи, що породжує ряд проблем правового регулювання, вирішення яких є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед основних вітчизняних дослідників правового режиму цифрових речей можна назвати таких, як Зайцева-Калаур І. В., Зозуляк О. І., Майданик Р. А., Максимів Л. М., Мічурін Є. О., Калаур І. Р., Сліпченко А. С., Сліпченко С. О. та деяких інших. Українська

цивілістика останніх років демонструє зростання інтересу до даної тематики, але єдності поглядів науковців у ключових питаннях наведеної проблематики досі не досягнуто, що зумовлює потребу подальших досліджень та їх узагальнення.

Мета даної статті полягає у визначенні правової природи цифрових речей, розробленні робочої класифікації таких об'єктів та формулюванні пропозицій щодо цивільно-правового захисту прав на цифрові речі з урахуванням чинного законодавства України, сучасної доктрини та окремого порівняльно-правового матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Вихідною точкою для аналізу правового режиму цифрових речей є те, що законодавець доповнив перелік об'єктів цивільних прав цифровими речами, визначивши у ст. 179-1 ЦК України цифрову річ як благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність [1]. Уже на рівні цього визначення видно дві ключові ознаки: виключне існування у цифровому середовищі та наявність майнової цінності. Перша ознака відокремлює цифрову річ від матеріального носія, на якому може бути зафіксовано певний цифровий результат. Друга робить наголос не на технічному способі існування, а на цивільно-правовій придатності блага бути предметом обороту, присвоєння або захисту.

Разом із тим легальне визначення не вирішує питання про правову природу цифрової речі остаточно. Якщо виходити лише з цифрової форми, тоді всі цифрові речі довелося б визнати однорідними. Проте такий висновок не узгоджується ні з текстом статті 179-1 ЦК України [1], ні з потребами практики. Сам закон передбачає, що з сутності цифрової речі може впливати інший режим, а отже, визнає внутрішню неоднорідність цієї категорії. Саме тому заслуговує на увагу змістовний підхід до визначення природи цифрової речі, що виділяють Сліпченко А. С., Сліпченко С. О., за яким цифрова форма є необхідною, але не достатньою ознакою, а вирішальне значення має те, яке благо лежить в основі конкретного цифрового об'єкта, як воно контролюється і в яких правовідносинах функціонує [5, с. 94–96].

На цьому етапі важливо відмежувати цифрову річ від суміжних понять. Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» визначає цифровий контент як дані, що створюються і надаються у цифровій формі, а цифрову послугу – як послугу, яка дає можливість створювати, обробляти, зберігати, поширювати дані або отримувати до них доступ [2]. У цьому законі вирішальним є споживчий і договірний аспект. Його логіка спрямована не на класифікацію цифрових речей як таких, а на регламентацію відносин між виконавцем і споживачем щодо надання цифрового контенту чи цифрової послуги, зокрема через механізми забезпечення належної якості цифрового продукту (приведення його у відповідність до умов договору), пропорційне зниження ціни та реалізацію права споживача на розірвання договору в разі виявлення невідповідностей. Отже, цифровий контент може бути частиною ширшого масиву цифрових благ, але правовий режим такого контенту в багатьох випадках визначається саме договірною моделлю.

Інше суміжне поняття – «віртуальний актив». У чинному законодавстві України воно закріплене насамперед у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів...» [4], де віртуальний актив

розуміється як цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей. Натомість ще не чинний Закон України «Про віртуальні активи» пропонує цивілістично-орієнтовану дефініцію віртуального активу як нематеріального блага, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [3]. Проблема полягає в тому, що цей закон не набрав чинності, а отже, правозастосування оперує одночасно чинною дефініцією для цілей фінансового моніторингу та нечинною, але концептуально важливою цивілістичною дефініцією. Це створює нормативний розрив між фактом існування об'єкта в обороті та повнотою його спеціального правового режиму.

За таких умов цифрову річ доцільно розглядати не як самодостатній окремий вид «речі» у класичному сенсі, а як законодавчу категорію для різних цифрових благ, які об'єднані способом існування та майновою цінністю, але не однакові за юридичною природою. Такий підхід дозволяє уникнути двох крайнощів. Перша полягає у тому, щоб автоматично наділяти всі цифрові блага режимом речей тільки тому, що закон використав слово «річ». Друга – у повному запереченні правового значення новели ст. 179-1 ЦК України. Нормативна поява цієї статті означає, що законодавець визнав потребу спеціально артикулювати цифрові блага як об'єкти цивільних прав. Проте, на думку цивілістів, це не скасовує потреби у внутрішній типології [6, с. 221–223; 9, с. 17–18].

Сліпченко А. С. та Сліпченко С. О., досліджуючи юридично значущу сутність цифрової речі, виходять із того, що її слід визначати не через цифрову форму як таку, а через внутрішній зміст конкретного блага; цифрова форма не створює нової сутності автоматично [5, с. 88–90, 94]. У наступній роботі ці ж автори критично оцінюють поширення на цифрові речі режиму права власності та вважають, що механічне застосування положень про речі не відповідає вітчизняній концепції права власності [7, с. 216–218, 221–223].

Мічурін Є. О., навпаки, наголошує на подвійній природі цифрових благ: з одного боку, вони мають технічну основу у вигляді програмного коду, а з другого – виступають майновим або особистим немайновим благом зі споживчими властивостями. Він підкреслює значення доступу через автентифікацію та авторизацію як форми панування над цифровим благом [7, с. 323–326].

Калаур І. Р. та Зайцева-Калаур І. В. підтримують ідею законодавчого визнання цифрової речі, але застерігають від широкого розуміння категорії «річ» і відзначають умовний характер її використання у словосполученні «цифрова річ» [8, с. 6–8, 17–18].

Зозуляк О. І. та Максимів Л. М. акцентують увагу на необхідності диференціювати правовий режим цифрових благ залежно від їх змісту і функції у цивільному обороті [9, с. 40–47].

Майданик Р. А. розглядає цифрову річ передусім як майно з погляду оборотоздатності, приділяючи увагу її відчужуваності, вартості та можливості звернення стягнення [10, с. 19–23].

Отже, у сучасній доктрині вже сформувалися принаймні три лінії аргументації: умовно «пропрієтарна», диференційована та критична щодо режиму речей.

Саме від зіставлення цих підходів залежить коректність подальшої класифікації цифрових речей і побудова системи захисту.

На нашу думку, для цілей правозастосування доцільно виокремити щонайменше три групи цифрових речей. Перша група – реєстрові цифрові речі. Йдеться про об'єкти, існування і розпорядження якими визначається записом у децентралізованому або іншому реєстрі, а контроль реалізується через ключ, адресу чи інший технічний ідентифікатор. До цієї групи належать, передусім, криптоактиви у системах розподіленого реєстру. Їхня специфіка полягає в автономному обороті без обов'язкової участі централізованого адміністратора. Саме тому тут найбільше значення мають не договірні умови платформи, а підтвердження факту контролю над ключем, хронології транзакцій та належності адреси певній особі. У цій частині слушною є висловлена в літературі думка про функціональний еквівалент володіння у цифровому середовищі: фактичне панування над об'єктом замінюється контролем над технічним засобом доступу [7, с. 324–326; 10, с. 19–23].

Друга група – платформні цифрові речі. Це об'єкти, які існують лише в межах певної цифрової системи й залежать від адміністратора платформи, сервера або облікового запису. Вони можуть мати значну економічну цінність, але користувач не розпоряджається ними повністю автономно, оскільки правомочності визначаються умовами користування платформою. Як приклад можна назвати окремі цифрові об'єкти у сервісах або внутрішньоігрові активи, але акцент на ігрових прикладах не повинен підняти загальну проблему. Їх цивільно-правова специфіка полягає у тому, що порушення права тут часто постає не як «позбавлення володіння річчю», а як блокування доступу, видалення об'єкта, неналежне надання цифрової послуги або невиконання умов договору. Тому захист щодо таких об'єктів здебільшого будується у площині зобов'язального права, а не через буквальне відтворення класичних речово-правових позовів [2; 8, с. 7–8].

Третя група – похідні цифрові речі, що посвідчують або репрезентують інше майнове право. Їх цінність не є повністю автономною, оскільки вона залежить від права вимоги, забезпечення або зв'язку з іншим активом. Саме на цю групу орієнтована типологія забезпечених і незабезпечених віртуальних активів, закладена у Законі України «Про віртуальні активи» [3]. У таких випадках центральним стає не лише саме існування цифрового запису, а й перевірка того, яке конкретне право він посвідчує, хто є зобов'язаною особою, у чому полягає зміст вимоги і як співвідносяться цифровий маркер та основне благо. Для цієї групи недостатньо встановити факт контролю над токеном; необхідно дослідити юридичний зв'язок між токеном і правом, яке за ним стоїть.

Запропонована класифікація має не описовий, а прикладний зміст. Вона дає змогу відповісти на питання, які способи захисту будуть ефективними у кожній конкретній ситуації.

Загальні способи захисту цивільних прав встановлені у ст. 16 ЦК України [1]. Проте щодо цифрових речей вирішальним є не перелік способів сам по собі, а коректне співвіднесення цього переліку з природою конкретного об'єкта. Для реєстрових цифрових речей можливими є вимоги про визнання права, відшкодування шкоди, стягнення безпідставно набутого, за певних умов –

про повернення активу або вчинення дій щодо переведення контролю. Однак буквальна віндикаційна модель у її класичному речово-правовому вигляді тут часто стикається з технологічними та юрисдикційними перешкодами. Якщо актив уже переміщений через низку адрес або потрапив на платформу, де ідентифікація кінцевого набувача ускладнена, ефективнішими можуть виявитися реституційні або деліктні вимоги. Для платформних цифрових речей центральними стають вимоги про належне надання цифрової послуги, відновлення доступу, приведення контенту у відповідність, усунення порушень договору, відшкодування шкоди чи повернення сплачених коштів.

Принципово важливим тут є Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» [2], оскільки він уже містить спеціальний набір засобів захисту для випадків невідповідності цифрового контенту або цифрової послуги.

Отже, коли цифровий об'єкт функціонує в межах споживчого договору, формула «до цифрових речей застосовуються положення про речі» не витісняє спеціальний зобов'язально-правовий механізм, а співіснує з ним. Саме цей висновок дозволяє уникнути помилки, коли будь-який спір щодо цифрового блага намагаються перевести у площину права власності.

Щодо похідних цифрових речей логіка захисту має бути змішаною. Якщо цифровий об'єкт посвідчує право вимоги, належний спосіб захисту повинен бути спрямований не тільки на сам цифровий запис, а й на основне право, яке за ним стоїть. Іншими словами, у спорі про такий об'єкт суд має встановлювати не лише факт існування токена або іншого цифрового маркера, а й зміст правовідносин, з яких випливає забезпечене або посвідчене ним право. Без цього цифрова форма може створити ілюзію самостійності там, де насправді існує похідний характер об'єкта.

Окремої уваги потребує проблема доказування, яке для цифрових речей стає не допоміжним, а системоутворюючим елементом захисту. Позов щодо цифрового активу не може бути обґрунтований загальними посиланнями на «наявність криптовалюти» або «втрату доступу». Потрібні конкретні технологічні ідентифікатори: адреса, хеш транзакції, ідентифікатор токена, логін, історія авторизації, дані біржі або кастодіального сервісу, листування з оператором, технічні журнали, виписки, а за потреби – експертний висновок. Саме тому цифрові речі спонукають до перегляду звичних уявлень про предмет доказування у цивільному процесі. У багатьох випадках спір програється не через відсутність права, а через відсутність належної технологічної конкретизації предмета спору.

Порівняльно-правовий матеріал підтверджує доцільність диференційованого підходу. Регламент ЄС 2023/1114 про ринки криптоактивів, хоча й належить переважно до публічно-правового регулювання, демонструє значення функціональної класифікації криптоактивів залежно від їх економічної моделі та ризиків [11]. Директива (ЄС) 2019/770, своєю чергою, виходить із договірного характеру відносин щодо надання цифрового контенту й цифрових послуг та закладає спеціальні механізми захисту споживача [12]. У праві Англії та Уельсу розвиток пішов шляхом визнання цифрових активів такими, що можуть бути об'єктами майнових прав, але не обов'язково вкладаються у традиційні категорії матеріальних речей або прав вимоги. Саме тому Law Commission у 2024 році підтримала ідею «третьої категорії» майна для певних цифрових

активів, а Property (Digital Assets etc.) Act 2025 закріпив можливість розвитку цієї логіки у судовій практиці [13; 14]. Для українського права цей досвід важливий не як модель прямого запозичення, а як підтвердження того, що цифрові об'єкти не слід насильно вміщувати в одну традиційну конструкцію.

З урахуванням наведеного можна сформулювати кілька практичних пропозицій. *По-перше*, у доктрині й правозастосуванні доцільно послідовно розрізняти реєстрові, платформні та похідні цифрові речі. Такий поділ спирається не на зовнішні приклади, а на юридично релевантні критерії: спосіб існування об'єкта, джерело контролю та характер майнової цінності. *По-друге*, бажаним є нормативне узгодження дефініцій «цифрова річ», «віртуальний актив» і «цифровий контент», оскільки нинішня термінологічна конкуренція підвищує ризик неоднакового застосування закону. *По-третє*, при подальшому вдосконаленні законодавства слід прямо передбачити, що застосування до цифрових речей положень про речі не виключає спеціального зобов'язально-правового режиму або похідної природи окремих цифрових об'єктів. *По-четверте*, у цивільному процесі варто розвивати стандарти доказування технологічних фактів, без чого будь-який матеріально-правовий режим залишається малоефективним.

Висновки і пропозиції. Цифрова річ у чинному законодавстві України є не просто новим терміном, а юридичною конструкцією, яка засвідчує визнання цифрового середовища як простору існування майново цінних благ. Разом із тим ця конструкція не означає автоматичної однорідності всіх цифрових об'єктів. Правова природа цифрової речі встановлюється не лише через її електронну форму, а насамперед через зміст блага, спосіб контролю над ним та характер його включення у цивільний оборот.

Для цілей правозастосування виправдано розрізняти реєстрові цифрові речі, платформні цифрові речі та похідні цифрові речі, що посвідчують інше майнове право. Така класифікація дозволяє уникнути як необґрунтованого поширення на всі цифрові блага класичного речово-правового режиму, так і повного розчинення цієї категорії у зобов'язальному праві. Саме внутрішня диференціація дає змогу коректно обирати спосіб захисту.

Ефективний цивільно-правовий захист цифрових речей повинен поєднувати загальні способи захисту цивільних прав із функціональним підходом до конкретного об'єкта. Для реєстрових активів вирішальним є доведення контролю над технічним засобом доступу; для платформних – зміст договору та межі повноважень оператора; для похідних об'єктів – зв'язок цифрового маркера з основним майновим правом. Тому подальший розвиток українського права у цій сфері має відбуватися через узгодження дефініцій, уточнення спеціальних режимів та підвищення стандартів доказування технологічних фактів.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс : України Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 26.03.2026).
2. Про цифровий контент та цифрові послуги : Закон України від 10.08.2023 № 3321-IX. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* <https://zakon.rada.gov.ua/go/3321-20> (дата звернення: 26.03.2026).

3. Про віртуальні активи Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2074-20> (дата звернення: 26.03.2026).
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/361-20> (дата звернення: 26.03.2026).
5. Сліпченко А. С., Сліпченко С. О. Визначення юридично значущої сутності цифрової речі в цивільному праві України. *Форум Права*. 2024. Т. 78 № 1. С. 88–96. <http://doi.org/10.5281/zenodo.10870775> (дата звернення: 26.03.2026).
6. Сліпченко С. О., Сліпченко А. С. Правовий режим цифрових речей в контексті вітчизняної концепції права власності. *Юридичний науковий електронний журнал* 2024 № 4 С. 216–223. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/50> (дата звернення: 26.03.2026).
7. Мічурін Є. О. Цифрова річ та інші цифрові блага як об'єкти цивільних прав *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025 Вип. 88 ч. 1. С. 323–327. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.47> (дата звернення: 26.03.2026).
8. Калаур І., Зайцева-Калаур І. Цифрова річ як об'єкт цивільних прав: законодавча модель правового режиму та доктринальні тенденції. *Цивілістична платформа*. 2025. № 1 (4). С. 6–18. <https://doi.org/10.69724/2786-8834-2025-4-1-6-18> (дата звернення: 26.03.2026).
9. Зозуляк О. І., Максимів Л. М. Цифрові речі як об'єкти цивільних прав: оновлені підходи регулювання. *Право і суспільство*. 2024 № 6 С. 40–47. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.6.7> (дата звернення: 26.03.2026).
10. Майданик Р. А. Цифрова річ як майно та її оборотоздатність. *Цивілістична платформа*. 2025. № 1 (4). С. 19–59. <https://doi.org/10.69724/2786-8834-2025-4-1-19-59> (дата звернення: 26.03.2026).
11. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng> (дата звернення: 26.03.2026).
12. Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng> (дата звернення: 26.03.2026).
13. Digital assets Law Commission. <https://lawcom.gov.uk/project/digital-assets/> (дата звернення: 26.03.2026).
14. Property (Digital Assets etc) Act 2025. [legislation.gov.uk https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2025/29](https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2025/29) (дата звернення: 26.03.2026).

References

1. Verkhovna Rada Ukrainy. (2003, January 16). Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine]. No. 435-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada Ukrainy. (2023, August 10). Pro tsyfrovyyi kontent ta tsyfrovi posluhy [On digital content and digital services]. No. 3321-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/go/3321-20>[in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada Ukrainy. (2022, February 17). *Pro virtualni aktyvy* [On virtual assets]/ No. 2074-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2074-20>[in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada Ukrainy. (2019, December 6). Pro zapobihannia ta protydiuu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyschennia [On prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, terrorist financing and financing of proliferation of weapons of mass destruction]. No. 361-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/go/361-20>[in Ukrainian].
5. Slipchenko, A. S., & Slipchenko, S. O. (2024). *Vyznachennia yurydychno znachushchoi sutnosti tsyfrovoyi rechi v tsyvilnomu pravi Ukrainy* [Determination of the legally significant essence of a digital thing in the civil law of Ukraine]. *Forum Prava*, 78(1), 88–96. <http://doi.org/10.5281/zenodo.10870775>[in Ukrainian].

6. Slipchenko, S. O., & Slipchenko, A. S. (2024). Pravovyi rezhym tsyfrovyykh rechei v konteksti vitchyznianoï kontseptsii prava vlasnosti [Legal regime of digital things in the context of the domestic concept of property rights]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal* [Legal Scientific Electronic Journal], (4), 216–223. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/50>[in Ukrainian].
7. Michurin, Ye. O. (2025). Tsyfrova rich ta inshi tsyfrovi blaha yak obiekty tsyvilnykh prav [Digital thing and other digital goods as objects of civil rights]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriya: Pravo* [Uzhhorod National University Herald. Series: Law], 88(1), 323–327. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.47>[in Ukrainian].
8. Kalaur, I., & Zaitseva-Kalaur, I. (2025). Tsyfrova rich yak ob'iekt tsyvilnykh prav: zakonodavcha model pravovoho rezhymu ta doktrynalni tendentsii [Digital thing as an object of civil rights: legislative model of the legal regime and doctrinal trends]. *Tsyvilistychna platforma* [Civilistic Platform], 1(4), 6–18. <https://doi.org/10.69724/2786-8834-2025-4-1-6-18>[in Ukrainian].
9. Zozuliak, O. I., & Maksymiv, L. M. (2024). Tsyfrovi rechi yak obiekty tsyvilnykh prav: onovleni pidkhody rehuliuвання [Digital things as objects of civil rights: updated regulatory approaches]. *Pravo i suspilstvo* [Law and Society], (6), 40–47. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.6.7>[in Ukrainian].
10. Maidanyk, R. A. (2025). Tsyfrova rich yak maino ta yii oborotozdatnist [Digital thing as property and its transferability]. *Tsyvilistychna platforma* [Civilistic Platform], 1(4), 19–59. <https://doi.org/10.69724/2786-8834-2025-4-1-19-59>[in Ukrainian].
11. European Parliament and the Council. (2023, May 31). Regulation (EU) 2023/1114 on markets in crypto-assets. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>
12. European Parliament and the Council. (2019, May 20). Directive (EU) 2019/770 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng>
13. Law Commission. (2024). Digital assets. <https://lawcom.gov.uk/project/digital-assets/>
14. UK Parliament. (2025). Property (Digital Assets etc) Act 2025. [legislation.gov.uk. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2025/29](https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2025/29)

Дата надходження: 19.03.2026

Дата прийняття до друку: 13.04.2026

Дата публікації: 29.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY-NC 4.0

V. I. Yamkovyy, PhD in Law, Associate Professor
State University of Economics and Technology
Department of Law
16 Medychna St, Kryvyi Rih, 50005, Ukraine
e-mail: advokatvladyslav@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5662-7951>

V. V. Anzina, Second-year Undergraduate Student (Bachelor's Level)
State University of Economics and Technology
16 Medychna St, Kryvyi Rih, 50005, Ukraine
e-mail: anzina_vv_24049@duet.edu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0003-9881-5522>

CIVIL LEGAL REGIME OF DIGITAL THINGS: PROBLEMS OF DETERMINING THE LEGAL NATURE, CLASSIFICATION AND PROTECTION OF RIGHTS

Summary

The article is devoted to a comprehensive study of the legal nature of digital things as a new category of objects of civil rights introduced into the Civil Code of Ukraine. The relevance of the research is determined by the rapid digitalization of social relations, which has led to the emergence of digital things as digital goods existing exclusively in the electronic environment and possessing economic value. This development contributes to the transformation of classical concepts of property and ownership and necessitates the formation of an adequate legal regime for their circulation and protection.

The purpose of the article is to determine the legal nature of digital things, to develop their functional classification, and to formulate approaches to the civil law protection of rights to such objects.

The authors draw attention to the problematic nature of the legislative construction of a digital thing, which combines a presumption of the application of rules on things with the possibility of deviation depending on the nature of a specific object. It is established that a uniform perception of digital things is unacceptable given their diverse economic nature, modes of existence, and mechanisms of control. The article analyzes the correlation between the categories of “digital thing,” “digital content,” and “virtual asset,” and identifies the fragmentation of the current legislation, which complicates law enforcement.

Based on doctrinal approaches and legislative provisions, a functional classification of digital things into registry-based, platform-based, and derivative is proposed. It is substantiated that such differentiation has practical significance, as it enables the determination of appropriate civil law remedies depending on the nature of the object — from establishing control over technical means of access to the application of contractual and tort mechanisms. Particular attention is paid to the peculiarities of evidence in disputes concerning digital assets, where technological identifiers and digital traces play a crucial role.

It is concluded that a digital thing constitutes a category encompassing objects of different legal nature, and that effective protection of rights to such objects is possible only through the combination of general remedies with a differentiated approach, the harmonization of legislative definitions, and the development of standards of proof in civil proceedings.

Keywords: digitalization, digital things, virtual assets, cryptocurrency, token, digital content, ownership, remedies, process of proof.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНОЛОГІЯ

DOI <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2026.61.359474>

УДК 343.37:343.9:336.71

Д. В. Муляр, аспірант

Національна академія внутрішніх справ

Кафедра ОРД та національної безпеки

пл. Солом'янська, 1, Київ, 03035, Україна

e-mail: fin_bezpeka@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0008-2306-6826>

ФАКТОРИ, ЩО ДЕТЕРМІНУЮТЬ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ БАНКІВ

Статтю присвячено дослідженню системи детермінант, що обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень службовими особами банків в сучасних умовах. Обґрунтовано, що протиправна діяльність службових осіб банків є одним із найбільш суспільно небезпечних проявів економічної злочинності, оскільки завдає шкоди не лише окремим фінансовим установам, а й підриває стабільність банківської системи держави в цілому, негативно позначається на функціонуванні національної економіки та реалізації грошово-кредитної політики.

Встановлено, що злочинна поведінка службових осіб банків об'єктивно зумовлена комплексом соціальних, економічних, правових та психологічних факторів. Запропоновано розмежування детермінант на дві основні групи: загальні та спеціальні. До загальних детермінант віднесено чинники соціально-економічного, соціально-психологічного, нормативно-правового та організаційно-управлінського характеру. Охарактеризовано вплив на злочинність у банківській сфері таких чинників, як тотальна криміналізація економіки, майнова поляризація суспільства, системна корупція в органах державної влади, недосконалість законодавства, що регулює банківську діяльність, а також моральна деградація особистості в умовах суспільно-економічної нестабільності.

Спеціальні детермінанти систематизовано у двох підгрупах: внутрішньобанківські та пов'язані з діяльністю правоохоронних органів. До перших віднесено недосконалість внутрішнього контролю, прогалини у комплаєнс-культурі та неналежне кадрове забезпечення. До другої підгрупи — корупційну складову у правоохоронній системі, недостатній рівень міжвідомчої координації між суб'єктами фінансового моніторингу та органами досудового розслідування, некомпетентність окремих правоохоронців, а також системні вади нормативного і матеріального забезпечення їхньої діяльності.

Зроблено висновок про необхідність системного підходу до протидії злочинності у банківській сфері, що має поєднувати вдосконалення нормативно-правової бази, розвиток внутрішнього банківського контролю та підвищення ефективності правоохоронної діяльності.

Ключові слова: банківська злочинність, службова особа банку, детермінанти злочинності, кримінальні правопорушення, фінансовий моніторинг, корупція, внутрішній контроль, правоохоронні органи.

Вступ. Протиправна діяльність службових осіб банків – один із найбільш суспільно небезпечних проявів економічної злочинності, оскільки завдає шкоди не лише певним фінансовим установам, а й підриває стабільність банківської системи держави в цілому. Підвищена суспільна небезпека досліджуваної злочинності зумовлена тим, що банківська система є, так би мовити, кровоносною системою національної економіки, адже з її використання здійснюється фінансово-кредитне обслуговування економічної діяльності суб'єктів господарювання, формуються інвестиційні ресурси, забезпечується розрахунково-платіжна дисципліна тощо. Саме тому протиправні дії осіб, які перебувають усередині цієї системи та наділені порівняно з іншими особами ширшими повноваженнями, є незрівнянно більш руйнівними, ніж кримінальні правопорушення, вчинені зовнішніми суб'єктами. Більше того, суспільна небезпека кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності характеризується високим рівнем латентності, деструктивним впливом на функціонування економічної системи держави, а також гальмуванням виконання передбачених заходів в межах грошово-кредитної політики держави [1, с. 201].

Участь службових осіб банків у вчиненні фінансових правопорушень, зокрема, кримінальних, свідчить про наявність прогалин у системі запобігання такій діяльності як на рівні окремої банківської установи, так і на загальнодержавному рівні. На рівні установи ці прогалини виявляються у недосконалому внутрішніх процедур контролю, недостатній перевірці персоналу, відсутності дієвих механізмів виявлення підозрілих операцій. На загальнодержавному рівні – у неузгодженості законодавства, що регулює банківську діяльність та діяльність правоохоронних органів, у слабкості інститутів банківського нагляду та фінансового моніторингу, у низькому рівні міжвідомчої взаємодії.

Виникнення будь-якого злочинного явища, у тому числі й злочинності у банківській сфері, зумовлює значна кількість детермінант, розуміння яких дозволяє розробити та впровадити ефективні заходи запобігання їй. Відтак об'єктивне дослідження факторів, що детермінують вчинення кримінальних правопорушень службовими особами банків, є актуальним завданням кримінологічної науки. Без з'ясування причин та умов виникнення та існування цього явища неможливо побудувати ефективну систему його попередження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науці питання, пов'язані із запобіганням злочинності у банківській сфері, вивчала низка дослідників, зокрема, Головіна В.П., Живко З. Б., Клочко А.М., Мельник С.С., Мирко Г.Є., Нежевело В.В., Нікітенко В.М., Риженкова К.В., Родченко С. С., Степанюк Р.Л., Сухарада І.О., Сухачов О.О., Тихонова О.В., Фінагеев В.О., Чернявський С.С., Черняк А. М. та інші. Проте і сьогодні залишається низка питань, пов'язаних із запобіганням злочинності у банківській сфері, що потребують свого висвітлення.

Метою статті є систематизація детермінант, що обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень службовими особами банків в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Основні детермінанти, що впливають на будь-який вид злочинності, у тому числі й у банківській сфері, – ті явища або процеси, що відбуваються у світі, які безпосередньо провокують людей на вчинення протиправних діянь або створюють належні умови для цього. Не

варто виокремити: високий ступінь поляризації населення за доходами; зубожіння значної частини суспільства, зокрема, пов'язано з деструктивними процесами, що спостерігаються в національній економіці як наслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну; постійне відставання рівня заробітної плати від темпів інфляції, а в сучасних умовах – виникнення гіперінфляційних тенденцій; надмірний податковий тиск на підприємництво, що унеможливує легальне ведення бізнесу, та антикризові ініціативи, що запроваджені державою та пов'язані із збільшенням податкового навантаження; загальні від'ємні процеси в економіці, як наслідок руйнування інфраструктури, постійних обстрілів та суттєвого зменшення кількості працездатного населення в Україні, що задіяні у виробленні валового внутрішнього продукту.

До соціально-економічних детермінант належать також і чинники політичного характеру: відсутність ефективних гарантій стабільності кредитної політики держави; хронічна орієнтація на зовнішні запозичення; неспроможність держави виконувати власні зобов'язання перед кредиторами, що формує в суспільній свідомості стереотип допустимості ухилення від боргів; системна корупція в органах державної влади, які формують і реалізують кредитну політику тощо.

До групи загальних детермінант також відносяться соціально-психологічні, одним з яких є моральна деградація особистості як закономірне відображення загального морального занепаду суспільства. Руйнування системи цінностей, що ґрунтується на загальнолюдських засадах, у поєднанні з різючою прірвою між офіційною риторикою державних інституцій та реальним повсякденним життям в умовах соціально-економічної нестабільності формують середовище, у якому латентна схильність людини до протиправної поведінки отримує сприятливі умови для свого прояву [6, с. 21]. Тому серед соціально-психологічних детермінант, що безпосередньо стосуються службових осіб банків, слід виділити: низький рівень правосвідомості, зневажливе ставлення до ймовірності кримінальної відповідальності, критично низький рівень правової культури тощо. Адже, як правило, особа самостійна в прийнятті рішення щодо шляхів задоволення власних інтересів – законним чи протиправним способом це реалізувати.

Ще одна група загальних детермінант – нормативно-правові, до яких, передусім, відноситься недосконалість законодавчої бази, яка врегульовує діяльність як суб'єктів господарювання, так і правоохоронних та контролюючих органів. А заходи правового характеру, які запроваджуються державою у сфері господарювання, що не відповідають завданням соціально-економічного розвитку, самі стають криміногенним чинником. Серед конкретних правових прогалин, що детермінують злочинну поведінку службових осіб банків, доцільно акцентувати на наявності суперечностей у фінансовому, податковому та валютному законодавстві; невинувато м'якому покаранні за окремі корисливі кримінальні правопорушення; термінологічній неузгодженості кримінального та цивільного законодавства; відсутності ефективного правового регулювання кримінальної відповідальності юридичних осіб за злочини у банківській сфері тощо.

Суттєву роль відіграє й те, що норми щодо відповідальності за нові види економічних злочинів у банківській сфері вводились із значним запізненням. Як зазначає Черняк А. М., «сучасна злочинність у банківській сфері відрізняється

значним рівнем латентності та потребує вдосконалення теоретичних, правових та організаційних засад діяльності оперативних підрозділів» [7].

Наступну підгрупу детермінант загального характеру утворюють організаційно-управлінські. Серед них доцільно виділити низький рівень розкриття корисливих кримінальних правопорушень, відсутність державної системи кримінологічного моніторингу економіки, функціональні суперечності між підрозділами правоохоронних органів; недоліки в організаційно-технічному забезпеченні механізму негайного реагування на факти вчинення більшості корисливих злочинів; низький рівень оперативної взаємодії українських та іноземних представників правоохоронних органів під час виявлення та розслідування транснаціональних злочинів у банківській сфері тощо. Наведені обставини знижують ефективність протидії злочинності та, відповідно, підвищують суб'єктивно оцінювані злочинцями шанси уникнути відповідальності. Що у свою чергу схиляє «ваги» вибору правопорушником моделі поведінки на користь протиправної.

Спеціальні детермінанти, що обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень службовими особами банків, варто об'єднати у дві великі групи – внутрішньобанківські та ті, що пов'язані з діяльністю правоохоронних органів. Ключовими для розуміння механізму злочинної поведінки службових осіб у досліджуваній сфері є власне спеціальні детермінанти, пов'язані з діяльністю самих банківських установ. Як справедливо зазначають дослідники, участь службових осіб банків у фінансових правопорушеннях свідчить про наявність прогалин у системах, призначених для запобігання такій діяльності. Такі випадки розкривають глибинні проблеми, що сформувалися в банківській сфері, зокрема щодо культури комплаєнсу та етичної поведінки. При цьому службові особи банків часто використовують конфіденційні дані та доступ до внутрішньої системи обліку для незаконного привласнення активів або приховування збитків, що підвищує рівень внутрішньої загрози стабільності в діяльності банківської установи.

Серед внутрішніх детермінант злочинної поведінки службових осіб банків важливо виокремити наступні: неефективна організація внутрішнього контролю та прагнення до максимального прибутку без належного вивчення платоспроможності клієнтів; відсутність належної системи контролю над співробітниками, що звільняються, які можуть скористатися бланками документів, дублікатами печаток та конфіденційною комп'ютерною інформацією. Також суттєвим криміногенним фактором є і те, що, за даними вивчення матеріалів кримінальних проваджень непоодинокі випадки, коли банки самі потурають злочинній поведінці, не звертаючись до правоохоронних органів через небажання розголошувати власні проблеми або через зневіру в ефективність правосуддя. Як встановлено дослідниками, більше 75% всіх втрат від економічної злочинності припадає саме на банківські та інші первинні фінансові установи, які дедалі активніше використовуються у злочинних технологіях збагачення [8, с. 370]. Особливу увагу привертають особливі детермінанти даної групи – доступ до конфіденційної банківської інформації та процедурна обізнаність, яка притаманна службовим особам банківських установ, що дозволяє їм ефективніше уникати виявлення протиправних діянь. При цьому рівень їхнього «злочинного професіоналізму» характеризується постійним зростанням.

Другу групу спеціальних детермінант утворюють ті, що пов'язані з діяльністю правоохоронних органів. Варто наголосити, що певні недоліки у діяльності правоохоронних органів створюють передумови для вчинення протиправних діянь службовими особами банків. Однією з найнебезпечніших детермінант є корупційна складова у діяльності самих правоохоронних органів. Організатори кримінальних правопорушень у банківській сфері, зазвичай, є професіоналами, добре обізнаними у сфері своєї службової діяльності, які мають корумповані зв'язки в органах державної влади різних рівнів, насамперед в правоохоронних органах, що забезпечують корупційне прикриття злочинної діяльності [9, с. 46]. При цьому особливу небезпеку становить внутрішня протидія розслідуванню, що виходить від співробітників правоохоронних органів, прокуратури чи суду, оскільки вона базується на використанні владних повноважень та доступі до процесуальної інформації, що робить її найбільш небезпечною та складною для виявлення [10, с. 354-355]. Наявність «впливових зв'язків» з боку правоохоронних структур не лише убезпечує злочинців від відповідальності, а й прямо провокує подальші кримінальні правопорушення, оскільки формує у службових осіб банків впевненість у власній недоторканності.

Також до детермінант зазначеної групи можна віднести наступні:

– недобросовісність або некомпетентність окремих правоохоронців у процесі реєстрації та первинного реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, що обтяжується високою латентністю злочинності в банківській сфері;

– недостатня міжвідомча координація між суб'єктами фінансового моніторингу та відповідними підрозділами Національної поліції та інших правоохоронних органів, що унеможливує своєчасне перетворення аналітичних даних на процесуальні докази;

- системні вади у нормативно-правовому регулюванні та матеріальному забезпеченні правоохоронної діяльності, що знижують мотивацію до сумлінного виконання службових обов'язків тощо.

Висновки. Детермінація кримінальних правопорушень службових осіб банків має складний, багаторівневий характер. Загальні фактори – соціально-економічні, нормативно-правові, організаційно-управлінські та психологічні – формують криміногенне середовище, у якому банківська сфера є особливо вразливою через свій тісний взаємозв'язок з усіма іншими галузями суспільного життя. Спеціальні фактори – внутрішньобанківські недоліки та прорахунки у правоохоронній діяльності, що перетворюють загальні можливості для вчинення кримінальних правопорушень на конкретні злочинні практики. І лише системний підхід, що поєднує вдосконалення нормативно-правової бази, розвиток внутрішнього банківського контролю (передусім у частині комплаєнс-культури та етичних стандартів), підвищення ефективності правоохоронної діяльності та запровадження дієвих механізмів міжвідомчої взаємодії, здатен суттєво знизити рівень злочинності у банківській сфері.

10. Tarkan, O. M. (2025). Subiekty protydii rozsliduvanniu: kryminalistychno znachushchi kharakterystyky [Subjects of investigation resistance: forensic relevant characteristics]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy* [Bulletin of the Criminological Association of Ukraine], 3(36), 352–361 [in Ukrainian].

Дата надходження: 21.03.2026

Дата прийняття до друку: 15.04.2026

Дата публікації: 29.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY-NC 4.0

D. V. Muliar, Postgraduate Student
National Academy of Internal Affairs
Department of Operational Research and National Security
1 Solomianska Sq, Kyiv, 03035, Ukraine
e-mail: fin_bezpeka@ukr.net
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0008-2306-6826>

FACTORS DETERMINING THE COMMISSION OF CRIMINAL OFFENCES BY BANK OFFICIALS

Summary

The article is devoted to the study of the system of determinants that condition the commission of criminal offences by bank officials under current circumstances. It is substantiated that the unlawful activities of bank officials constitute one of the most socially dangerous manifestations of economic crime, as they cause harm not only to individual financial institutions but also undermine the stability of the national banking system as a whole, adversely affecting the functioning of the national economy and the implementation of monetary policy.

It is established that the criminal behaviour of bank officials is objectively conditioned by a complex of social, economic, legal and psychological factors. A distinction between determinants into two main groups is proposed: general and special. General determinants include factors of a socio-economic, socio-psychological, regulatory-legal and organisational-managerial nature. The influence on crime in the banking sector of such factors as the total criminalisation of the economy, property polarisation of society, systemic corruption in public authorities, imperfections in the legislation governing banking activities, as well as the moral degradation of the individual in conditions of socio-economic instability, is characterised.

Special determinants are systematised into two subgroups: those internal to banking institutions and those related to the activities of law enforcement agencies. The former include deficiencies in internal control, gaps in compliance culture and inadequate staffing. The latter subgroup encompasses the corrupt component within the law enforcement system, insufficient inter-agency coordination between financial monitoring entities and pre-trial investigation bodies, the incompetence of certain law enforcement officers, as well as systemic deficiencies in the regulatory and material support of their activities.

The conclusion is drawn that a systemic approach to combating crime in the banking sector is necessary, one that should combine the improvement of the regulatory framework, the development of internal banking controls and the enhancement of law enforcement effectiveness.

Keywords: banking crime, bank official, crime determinants, criminal offences, financial monitoring, corruption, internal control, law enforcement agencies.

Згідно з Рішенням Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення
№ 429 від 22.02.2024 р. журнал зареєстрований
як друковане медіа і внесений
до Реєстру суб'єктів у сфері медіа з ідентифікатором **R30-02960**.

Адреса редколегії:
Україна, 65058, Одеса, Французький бульвар, 24/26
Тел.: (048) 702-31-31
e-mail: constitutional_state@onu.edu.ua
www.pd.onu.edu.ua

Дата розміщення онлайн: 29.05.2026. Дата друку: 05.06.2026.
Гарнітура Times. Формат 70x108 1/16.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 6,3. Зам. № 0526/535
Наклад 300 пр.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.